

LIMBURGSE

VOGELS

4

JAARGANG 4 / 1993

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep van
het Natuurhistorisch
Genootschap in Limburg
en de Vogelwacht
Limburg

LIMBURGSE VOGELS

Oppericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en de Vogelwacht Limburg.

Limburgse Vogels verschijnt viermaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Redactie

De redactie van 'Limburgse Vogels' bestaat uit:

Max Berlijn
Jan Boeren
Gijs Kurstjens
Rob van der Laak
Boena van Noorden
Frans Schepers
Henk Swinkels

Fotoredactie

Max Berlijn

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34,
6418 GK Heerlen

Layout & zetwerk

bvdm, Bureau van de Manakker, Grafische producties bv, Maastricht

Drukwerk

Swalmer Handelsdrukkerij b.v.

Contactadres & abonnementen

Henk Swinkels, Diergaarderstraat-Zuid 39,
6105 CA Maria Hoop

Abonnementen

Vanaf 1 januari 1994 f 22,50 per jaar, overmaken op postgiro 1036366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg betalen f 17,50 per jaar.

Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal f 35,- per jaar. Voor België is de prijs BFR 450,- (bedrijven, instellingen BFR 650), overmaken op gironummer 000-1507143-54, o.v.v. 'Limburgse Vogels'.

Adressen

Vogelwacht Limburg: p/a. Barbarastraat 8, 6164 HK Geleen
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882,
6200 AW Maastricht.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke schriftelijk doorgeven aan het contactadres. Opzeggingen dienen vóór 1 januari van het nieuwe kalenderjaar te geschieden.

De uitgave van Limburgse Vogels wordt mede mogelijk gemaakt door een sponsorbijdrage van het Natuurhistorisch Museum de Peel (Asten)

Foto omslag

Blauwe Reiger (foto: A. Zwaga)

Een nieuw jaar, een nieuwe wind, nieuwe vogels

Vanaf 1994 waait er een nieuwe, andere wind door 'Limburgse Vogels'. In de laatste paar maanden van 1993 is er namelijk een en ander gebeurd waardoor de opzet van het voor u liggende tijdschrift voor de komende jaargang(en) moet worden gewijzigd.

De Vogelwacht heeft in november 1993 besloten de financiële steun aan Limburgse Vogels stop te zetten. De vereniging wenste deze lasten niet meer te dragen en was het niet eens met de manier waarop het tijdschrift tot stand kwam. Tussen de besturen van het Natuurhistorisch Genootschap en de Vogelwacht is veel gesproken om de samenwerking in stand te houden. Dit laatste bleek niet mogelijk, mede vanwege het feit dat de redactie niet wenste in te leveren op de in enkele jaren opgebouwde kwaliteit van het blad.

In eerste instantie leek het erop dat het tijdschrift vanwege te grote financiële lasten, die nu alleen door het Genootschap moesten worden gedragen, gedoemd was te verdwijnen. Tijdens de eerste bijeenkomst van de Vogelstudiegroep op 10 december 1993 werd de aanwezigen het beëindigen van Limburgse Vogels aangekondigd. Na vele reacties en steunbetuigingen die opriepen om toch door te gaan, heeft de redactie koortsachtig gezocht of er alternatieven waren. Immers, Limburgse Vogels werd en wordt door ca. 400 abonnees zeer gewaardeerd en het vormt een belangrijke binding tussen vogelend Limburg. Ook kan het tijdschrift een belangrijke rol spelen bij de heropleving en toekomstige activiteiten van de Vogelstudiegroep. Wij hebben een bevredigende oplossing gevonden, maar hebben daarvoor wel uw steun hard nodig. Gezien de financiële situatie zal Limburgse Vogels niet, zoals u gewend was, 4 maal per jaar verschijnen, doch voorlopig slechts tweemaal: een voorjaars- en een najaarsnummer. Het totaal aantal pagina's wordt teruggebracht van 112 (4 x 28) naar ca. 80 (2 x 40). Door deze aanpak kan een aanzienlijke kostenbesparing worden bereikt zonder dat op de kwaliteit hoeft te worden ingeleverd. Al naar gelang de toekomstige financiële mogelijkheden, zullen wij moge-

lijk het aantal pagina's of aantal nummers per jaar eventueel weer verhogen. Op deze manier hopen wij dat Limburgse Vogels zal kunnen blijven voortbestaan en dat wij u allen nog lang van het Limburgse vogelnieuws kunnen blijven voorzien.

De abonnementsprijs kunnen wij in deze constructie gelukkig handhaven op minimaal f 22,50 (meer mag uiteraard altijd). Voor leden van het Natuurhistorisch Genootschap blijft de abonnementsprijs f 17,50.

Dit voorstel is begin januari 1994 door het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap goedgekeurd. Een blad als Limburgse Vogels werd ook door het bestuur van belang geacht als bindend element binnen de Vogelstudiegroep.

Ook vindt binnen de redactie een wisseling van de wacht plaats: Ran Schols en Karel Lemmens gaan de redactie verlaten. Voor hen in de plaats komen twee nieuwe, enthousiaste en deskundige krachten: Max Berlijn en Gijs Kurstjens. Ran en Karel zijn vanaf het begin bij Limburgse Vogels betrokken geweest: Ran vooral als eind- en fotoredacteur, Karel heeft een belangrijk deel van de automatisering en andere ondersteunende werkzaamheden op zich genomen. Beiden worden vanaf deze plaats bijzonder bedankt voor hun inzet. Door onder meer hun blijvende inspanningen voor het vogelarchief en het schrijven van artikelen zullen zij actieve leden blijven binnen de Vogelstudiegroep.

Terug naar Limburgse Vogels: wijzelf beschouwen de nieuwe aanpak nauwelijks als een achteruitgang. Wij zijn ervan overtuigd dat de nieuwe opzet kan slagen, met twee boordevolle interessante en dikke nummers per jaar.

Maar daarbij is ook uw hulp bij twee zaken nodig. Ten eerste hopen wij dat u vóór 20 februari uw abonnementsgeld betaalt met bijgevoegde girokaart. Ten tweede ontvangen wij uiteraard van iedereen een geschreven bijdrage.

Rest ons nog u een vogelrijk en plezierig 1994 toe te wensen.

Nationale vogelteldag 1993 - de Limburgse resultaten

Frans Schepers & Hub Gilissen

Op 10 oktober 1993 werd in Nederland voor de tweede maal een nationale vogelteldag gehouden. Dit keer werden niet de overtrekkende vogels geteld (zoals in 1989; Vogelbescherming, 1993), maar pleisterende vogels. Doel was een overzicht te krijgen van de aantallen gedurende de trektijd aanwezige vogels in Nederland. In praktisch alle vogelrijke gebieden werden de aanwezige vogels geteld.

Deze nationale vogelteldag stond in het teken van een internationale actie, georganiseerd door BirdLife International. Ongeveer 90 landen over de hele wereld deden mee aan dit evenement. Hoofddoel was het vestigen van aandacht op het belang van met name waterrijke gebieden voor trekvogels, met als motto 'Trekvogels veilig retour'.

Langs de Maas werden op de nationale vogelteldag in totaal maar liefst 2.687 Aalscholvers geteld (foto: A. Zwaga)

In dit overzicht worden de Limburgse resultaten van deze vogelteldag besproken.

Telmethode en tellers

De telmethode was als volgt: tussen 08.00 en 16.00 uur werden door groepjes van minimaal twee tellers de uitgekozen gebieden bezocht en werden in principe alle aanwezige vogels geteld. Een aantal soorten was verplicht ('richtsoorten'), een aantal soorten was facultatief te tellen. Overtrekkende vogels mochten wel worden geteld, maar moesten apart worden geregistreerd. Pure trektellingen vielen buiten de doelstellingen. De telperiode bestond uit vier telblokken van twee uur. Na elk telblok werden de telresultaten steeds doorgebeld naar een zogenaamd lokaal steunpunt. In Limburg waren er vier van deze lokale steunpunten (America, Weert, Horst en Beek). Deze vier lokale steunpunten gaven na elk telblok de aan hun doorgegeven telresultaten door aan een centraal meldpunt, gevestigd in de studio van Omroep Limburg. Vanuit deze studio werden de gegevens van de hele provincie per fax doorgezonden naar het landelijk meldpunt te Utrecht. Op deze wijze kon de stand van zaken op de voet worden gevolgd. Tevens kon op deze wijze via de regionale omroep verslag worden gedaan van de tussenstand en de eindresultaten. Via de radio werd in Limburg in totaal viermaal verslag gedaan van de vogelteldag.

In Limburg deden in totaal minimaal 76 tellers mee, bestaande uit 29 telgroepen. De verdeling van het aantal telgroepen per regio was als volgt: Noord-Limburg 6, Midden-Limburg-west 7, Midden-Limburg-oost 9 en Zuid-Limburg 7.

Welke gebieden werden in Limburg geteld?

In figuur 1 is een overzicht gegeven van de op 10 oktober getelde gebieden in de provincie Limburg. Hieruit is af te leiden dat slechts een klein deel van het provincieoppervlak is geteld (ca. 10%). De gebieden

liggen vooral in het Maasdal, de Middenlimburgse Maasplassen, de omgeving van Weert/Nederweert, America, de Hamert, de Meynweg, Schinveldse Bossen, de omgeving van Susteren, Echt en Maria Hoop en het Geul- en Wormdal. Veel belangrijke waterrijke gebieden (rivieren, beken, plassen, kanalen) zijn daarmee geteld, daarnaast is een aantal drogere natuurgebieden (veelal met vennen) en een aantal landbouwgebieden geteld.

Bespreking van de resultaten

Algemeen

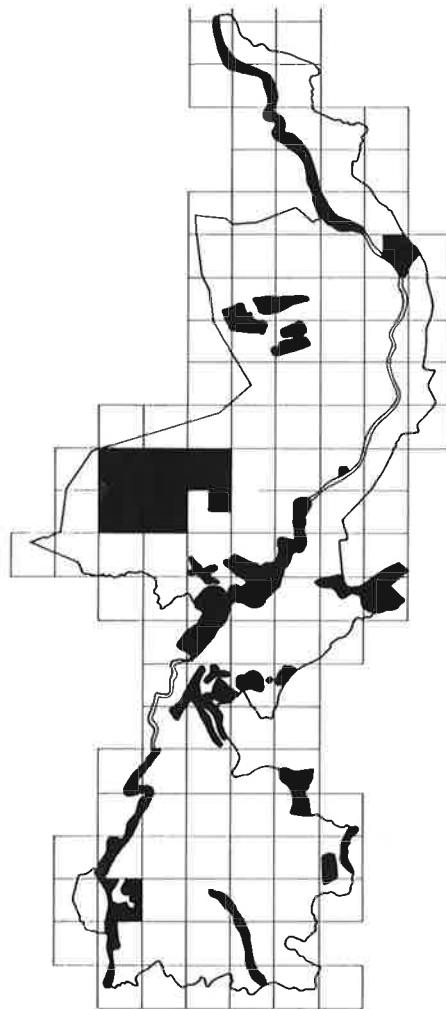
In Nederland werden in totaal 3.022.478 vogels geteld, in Limburg 75.644 (2.5 %). Het aantal soorten in Nederland bedroeg 227, in Limburg werden 121 soorten gezien (53.3%), inclusief exoten. De meeste vogels werden 's ochtends geteld. Het aantalsverloop van de verplichte telsoorten over de dag in Limburg was als volgt: in telblok 1: 11.476, in telblok 2: 10.934, in telblok 3: 7.459 en in telblok 4: 3.748 vogels (totaal 33.617). Na telblok 4 (16.00 uur) moesten ook alle facultatieve soorten worden doorgegeven (zangvogels e.d.). Dit leverde nog eens 42.027 vogels op, zodat het totaal op 75.644 vogels kwam. In tabel 1 zijn de totaalaantallen per soort in Limburg weergegeven.

De situatie op 10 oktober laat zich als volgt karakteriseren: 's ochtends was er relatief sterke doortrek van allerlei zangvogels; deze trek viel echter al vrij snel terug (ca. 09.00 uur). Allerlei wintergasten waren al gearriveerd, maar nog niet in grote aantallen. Daarnaast waren er nog late waarnemingen van een aantal zomergasten. Met andere woorden: het begin van de intocht van wintergasten in Limburg kondigde zich aan, terwijl het staartje van de zomergasten nog merkbaar was. Een aantal algemene zangvogelsoorten bevond zich op 10 oktober in het hoogtepunt van de trek.

Het relatief lage aantal vogels in de provincie Limburg is niet verwonderlijk. In vergelijking met de meeste andere provincies herbergt Limburg een relatief geringe oppervlakte (niet door recreanten/jagers/vissers verstoord) water, moeras en andere waterrijke natuurgebieden. Juist in dit soort gebieden, naast de getijdgebieden als de Waddenzee en het Delta-gebied, is het aantal vogels in de trekperiode het grootst. Het is dan ook niet vreemd dat de provincies

Friesland (723.894), Noord-Holland (272.675) en Zeeland (255.042) de hoogste ogen hebben gegooid (samen 41.1% van het totaal aantal vogels). Hier verblijven in oktober grote aantallen eenden, ganzen en steltlopers; langs de kust betreft het verder allerlei soorten zeevogels. Overigens scoorde de provincie Drenthe landelijk gezien het laagst met 23.996 vogels.

Een andere reden voor de relatief lage aantallen van met name watervogels in Limburg is de volgende. De topmaanden voor watervogels langs de Maas zijn

Figuur 1: Overzicht van de in Limburg getelde gebieden tijdens de Nationale vogelteldag.

vooral januari-februari. In oktober zijn de aantallen overwinterende watervogels doorgaans laag, en nemen later in de winter pas toe als het in noordelijker gelegen gebieden kouder wordt. Dit is vooral het geval als IJsselmeer en Waddenzee dichtvriezen. Op de Middenlimburgse Maasplassen kunnen dan soms wel 30.000 vogels of meer worden geteld (Van Noorden, 1992).

Overigens verblijven op de meeuwslaapplaatsen in het Middenlimburgse plassengebied ook vele tienduizenden meeuwen, maar deze vielen buiten de telling, aangezien deze om 16.00 uur beëindigd werd en de meeuwen zich doorgaans vanaf dat moment pas beginnen te verzamelen.

In tabel 2 staan de landelijke top-10 en de Limburgse top-10 van de meest algemene soorten vermeld.

Opmerkelijk is dat zich in Limburg, naast een aantal watervogels, ook zangvogels in de top-10 bevinden. Dit is verklaarbaar uit het feit dat in Limburg niet zoveel watervogels in grote aantallen voorkomen als landelijk het geval is. De Spreeuw is in de landelijke lijst de enige soort in de top-10.

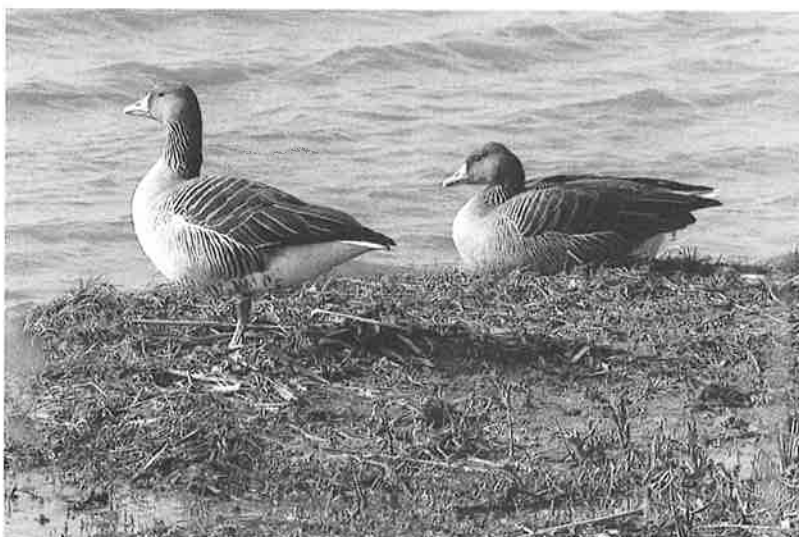
Meevallers, tegenvallers, bijzonderheden

Ondanks de relatief lage aantallen in Limburg zijn er toch zeker aardige resultaten behaald. Immers, het is voor het eerst dat een dergelijke integrale en simultane telling werd georganiseerd, en het is aardig om te zien wat er op een dergelijke dag allemaal wordt waargenomen.

Wat betreft aantallen, soorten, meevallers, tegenvallers en bijzonderheden wordt hieronder een korte toelichting gegeven. De gebruikte indeling is natuurlijk enigszins subjectief.

Meer dan verwacht: hieronder vallen Aalscholver, Blauwe reiger en Grauwe gans. Bij de Aalscholver moeten we evenwel rekening houden dat het getal van 2.687 exemplaren naar alle waarschijnlijkheid deels bestaat uit dubbel tellingen van (met name) vliegende groepen. Het is bekend dat, onder meer als gevolg van verstoring (zeker op zondagen met mooi weer, als Nederlanders massaal plegen te recreëren), Aalscholvers op een dag verschillende plassen en riviertrajecten aandoen. Het accent van de verspreiding lag uiteraard bij de Maas in Midden- en Zuid-Limburg. Het aantal van 724 Blauwe reigers duidt op een ruime aanwezigheid van deze soort langs praktisch alle bezochte wateren. Duidelijk een gunstige situatie, waarbij de winter nog niet was ingevallen. Het aantal van bijna 1.400 Grauwe ganzen geeft aan dat de opmars van deze soort in Limburg nog in volle gang is, hoewel ook hier sprake kan zijn van enige dubbel tellingen.

Niet meer dan verwacht, maar toch leuke aantallen: hieronder vallen soorten die wel een regelmatige verspreiding hebben in Limburg, maar in relatief lage dichtheden voorkomen. De gescoorde aantallen zijn desondanks noemenswaardig. Dankzij het goede weer werd een aantal van bijna 400 Buizerds vastgesteld,

Het aantal pleisterende Grauwe Ganzen in Limburg lijkt ieder jaar verder te groeien (foto: A. Zwaga)

hoewel de trek op die dag maar matig was (diverse telposten). Een aantal van 22 Haviken is vermeldenswaardig, gezien het nogal verborgen gedrag van deze soort. Het aantal van 29 Witgatjes komt vooral op het conto van enkele beken in Midden-Limburg (o.a. Vloedgraaf), terwijl soorten als IJsvogel (32 stuks) en Grote gele kwikstaart (36 stuks) meer verspreid langs beken, kanalen, plassen en de Maas werden gezien. De hoge score van 60 Groene spechten is in het licht van de goede tot zeer goede broedvogelstand in 1992 en 1993 wel verklaarbaar. Hoe zou deze soort de strenge vorstperiode in november 1993 zijn doorgekomen?

Tegenvallend: de aantallen van de meeste soorten eenden, steltlopers en de Meerkoet vallen zonder meer tegen. Een verklaring hiervoor werd al eerder gegeven. Bovendien is het grindgat te Osen niet

geteld vanwege verstoring hier. Vooral Bergeend, Smient, Krakeend, Wintertaling, Slobeend, Tafel- en Kuifeend scoren erg laag (vaak niet meer dan enkele tientallen of honderden exemplaren). Het aantal Watersnippen en Wulpen is zelfs bijzonder laag te noemen. Dit laatste geldt ook voor het Smelleken, dat in oktober toch een regelmatige doortrekker/pleisteraar is. Ook de aantallen Storm- en Zilvermeeuwen vallen tegen, maar ook hiervoor is reeds een verklaring gegeven. Gezien de toch behoorlijke invasies van Zwarte mees en Kruisbek in het najaar van 1993, zijn de aantallen van deze soorten laag. Dit ondanks het feit dat nogal wat oppervlakte (naald)bos in de tellingen is meegenomen (Hamert, Meynweg, Schinveldse Bossen etc.).

Bijzondere soorten: als bijzondere soorten kunnen

Soort	Aantal	Soort	Aantal	Soort	Aantal	Soort	Aantal
Dodaars	30	Patrijs	235	Boerenzwaluw	60	Ekster	324
Fuut	650	Fazant	184	Graspieper	2.484	Kauw	1.705
Aalscholver	2.687	Kraanvogel	49	Boompieper	4	Roek	470
Blauwe reiger	724	Turkse tortel	368	Waterpieper	11	Zwarte kraai	2.211
Ooievaar	1	'Stadsduif'	400	Gele kwikstaart	31	Bonte kraai	2
Canadese x		Holenduif	574	Witte kwikstaart	1.125	Spreeuw	5.462
Grauwe gans	3	Houtduif	9.454	Grote gele kwikstaart	36	Huismus	792
Canadese gans	13	Steenuil	2	Winterkoning	157	Ringmus	1.171
Kolgans	21	Klapekster	1	Heggemus	170	Vink	2.391
Brandgans	26	Waterhoen	342	Roodborst	234	Keep	116
Knobbelzwaan	514	Meerkoet	2.827	Zwarte roodstaart	35	Groenling	226
'Soepgans'	320	Bontbekplevier	1	Gekraagde roodstaart	2	Putter	358
Grauwe gans	1.359	Kievit	6.088	Paapje	2	Sijs	498
Bergeend	10	Kemphaan	4	Roodborsttapuit	20	Europese kanarie	1
Smient	430	Watersnip	5	Tapuit	3	Kneu	1.504
Krakeend	20	Wulp	5	Merel	674	Kruisbek	36
Wintertaling	277	Tureluur	1	Kramsvogel	191	Goudvink	10
'Soepeend	1.013	Groenpootruiter	1	Zanglijster	337	Appelvink	7
Wilde eend	4.605	Witgatje	29	Koperwiek	587	Geelgors	80
Pijlstaart	1	Oeverloper	5	Grote lijster	160	Rietgors	56
Slobeend	47	Kokmeeuw	12.618	Zwartkop	2		
Tafeleend	588	Stormmeeuw	129	Fitis	4	Exoten	
Kuifeend	486	Zilvermeeuw	359	Tjiftjaf	92	Zwarte zwaan	8
Eidereend	1	Kleine mantelmeeuw	164	Goudhaantje	204	Indische gans	2
Visarend	4	Grote mantelmeeuw	5	Smartmees	364	Zwaangans	3
Wespendief	4	Geelpootmeeuw	14	Glanskop	4	Nijlgans	135
Bruine kiekendief	4	Groene specht	60	Matkop	39	Casarca	20
Havik	22	Zwarte specht	9	Kuifmees	30	Muskuseend	18
Sperwer	97	Grote bonte specht	114	Zwarte mees	108	Mandarijneend	3
Buizerd	384	Kleine bonte specht	3	Pimpelmees	336	Grasparkiet	1
Torenvalk	223	IJsvogel	32	Koolmees	639	Halsbandparkiet	1
Smelleken	2	Waterspreeuw	1	Boomklever	38		
Boomvalk	4	Veldleeuwerik	3.839	Boomkruiper	41		
Slechtvalk	2	Boomleeuwerik	44	Vlaamse gaai	362		

Tabel 1: Aantallen in Limburg getelde vogels per soort op de Nationale vogelteldag van 10 oktober 1993

Nederland		Limburg	
Soort	Aantal	Soort	Aantal
Spreeuw	375.491	Kokmeeuw	12.618
Kievit	366.710	Houtduif	9.454
Scholekster	257.842	Kievit	6.088
Kokmeeuw	244.855	Spreeuw	5.462
Smient	178.185	Wilde eend	4.605
Wilde eend	158.940	Veldleeuwerik	3.839
Bonte strandloper	139.134	Meerkoet	2.827
Meerkoet	124.778	Aalscholver	2.687
Zilvermeeuw	93.492	Graspieper	2.484
Wulp	78.156	Vink	2.391

Tabel 2: Top-10 van soorten in Nederland en Limburg

worden gemeld Eidereend (1 ex. Maasplassen), Bontbekplevier (1 ex. Maasplassen), Ooievaar (1 ex. Maasplassen ten noorden van Roermond), Brandgans (14, Thorn), Visarend (4 ex.), Slechtvalk (2 ex. Maasplassen), Geelpootmeeuw, Kraanvogel (7 ex. Maastricht en 42 ex. Susteren), Waterspreeuw (1 ex. Geul Mechelen), Bonte kraai (2 ex. Heythuysen), Klapekster (1 ex. Hamert) en Grote mantelmeeuw (1 ex. Milsbeek).

Late zomergasten: van de volgende soorten werden (relatief) late waarnemingen gedaan: Wespandief, Boomvalk, Boompieper, Gele kwikstaart, Gekraagde roodstaart, Paapje en Fitis.

Wintergasten: van deze soortgroep vallen vooral Klapekster en Waterpieper op.

Exoten: opvallend is natuurlijk ook het aantal en de soortenrijkdom van de exoten. Een aantal van 135 Nijlganzen was buiten verwachting, dat geldt ook voor 20 Casarca's.

Dankwoord

Zonder de medewerking van velen kon dit leuke evenement niet tot uitvoering worden gebracht. Allereerst dank aan Jo van der Coelen en Manon Maas, die in de studio van Omroep Limburg bijstand verzorgden. Studio Omroep Limburg wordt hartelijk bedankt voor de gastvrijheid en alle faciliteiten (werk-

ruimte, computer, fax, telefoon). Ten tweede zijn de mensen van de lokale steunpunten van cruciaal belang geweest voor het snelle doorzenden van de binnengekomen resultaten: Jan Gijsberts en Kees Hakkijl (Noord-Limburg), Jos Bontemps (Midden-Limburg-oost), Mathieu Reemers (Midden-Limburg-west) en Max Berlijn (Zuid-Limburg). Al de hierboven genoemde mensen zouden natuurlijk niets te doen gehad hebben als er geen tellers in het veld waren geweest. De volgende mensen in de hopenlijk complete lijst worden daarvoor hartelijk bedankt: *Noord-Limburg:* G. Beumeler, C. Bruijen, W. Erren, J. Gijsberts, A. Goossens, H. Hendriks, W. Hermens, J. Huijs, J. Kooistra, B. Roelofs, J. Segers, G. Stoks, M. Toonen, F. Valckx, G. Verrijdt, B. Verstappen, G. Welbers.

Midden-Limburg west: J. Bijlmakers, H. Doensen, R. Eijsbouts, J. Heijkers, A. Houben, H. Janssen, M. Janssen, T. Kessels, M. Knapen, J. Kunnen, L. Reemers, A. Reijnen, L. Schulpen, H. Vossen, M. v.d. Wouw.

Midden-Limburg-oost: H. Beckers, P. Beckers, J. Boeren, J. Bontemps, F. v.d. Brink, L. Cupers, T. Cuypers, P. Evers, J. Granzier, Th. Hermans, G. Kurstjens, H. Laugs, B. Mattthey, H. Pluijmakers, J. Reneerkens, N. Reneerkens, J. Roemen, H. Swinkels, M. Vandalon, M. de Veld, P. Verbeek, R. Verheyen, W. de Veen.

Zuid-Limburg: G. Boonstra, W. van der Coelen, H. Demandt, C. van Dijk, H. Erkenbosch, W. Ganzevles, H. Gilissen, A. Hamers, C. Heuts, G. van Hoof, T. de Jong, R. v.d. Laak, W. v.d. Laak, H. van Mulken, T. Poolen, H. Reumers, N. Schaafstra, J. Thehu, J. Thehu, F. Thehu, R. Theunissen.

Mensen die hun waarnemingen van deze dag op schrijflijsten van het vogelarchief willen zetten, worden daartoe van harte uitgenodigd !

Literatuur

- Noorden, B. van, 1992, Watervogels en Wetlands in Limburg, Rapport Ecologisch Herstel Maas, nr. 7-1992. Provincie Limburg/Rijks-waterstaat/Bureau Waardenburg, Maastricht.
 Vogelbescherming (1993), 183x12 uur vogeltrek in Nederland, Nationale Vogeltrekdag 1989. Zeist.

F. Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard

H. Gilissen, Schuttendaal 23, 6228 KC Maastricht

Acht jaar broedvogelmonitoring te Montfort

Jan Boeren & Piet Beckers

Sinds de invoering van het broedvogelmonitoringproject van SOVON in 1984 wordt in Montfort een gebied ter grootte van 17 ha op de bekende BMP wijze door Piet Beckers onderzocht. In deze acht jaar is de samenstelling van de broedvogelbevolking veranderd. Dergelijke veranderingen kunnen tot stand komen door successie of een verandering van het beheer van het gebied, door mortaliteit gedurende strenge winters, of door een nationale of internationale achteruit- of vooruitgang van sommige soorten. Veranderingen die ontstaan zijn ten gevolge van de laatste oorzaak kunnen in zo een klein gebied niet bepaald worden. De andere twee oorzaken worden in dit artikel beschreven.

Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied is gelegen in natuurgebied "Het Rozendaal" in de Gemeente Montfort, kilometerhok 60.13.12 en 60.13.13. Het gebied is eigendom van het Limburgs Landschap. De beplanting bestaat voornamelijk uit loofhout zoals Zomereik, Ameri-

kaanse eik, Ruwe Berk en Acacia van ca. 30-40 jaar oud. Het gebied wordt doorsneden door de Vlootbeek. Aanvankelijk stroomde deze beek door het bos om daarna zijn weg te vervolgen door een mooi beekdal. De laatste jaren worden de oevers van de beek niet meer gemaaid waardoor een ruigtekruidenvegetatie is ontstaan van Braam, Riet en Akkerdistel. Ook bevinden er zich langs de oevers van de beek enkele Zomereiken en Iepen van ca. 30 jaar oud. Verder ligt in het gebied een klein weiland van ongeveer 6 ha groot dat omzoomd wordt door een aantal Amerikaanse eiken die bijna honderd jaar oud zijn. De begrenzing van het gebied wordt gevormd door de spoorlijn Roermond-Sittard, twee verharde wegen en een laan van Amerikaanse eiken.

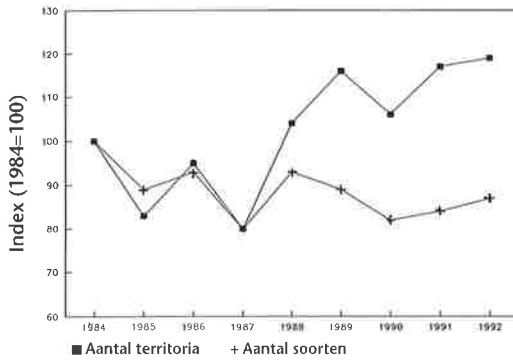
Methode

Het broedvogelonderzoek gebeurt volgens de bekende BMP-methode die er in het kort op neer komt dat men per jaar 10-15 voornamelijk vroege ochtendbezoeken aan het terrein brengt en daarbij alle

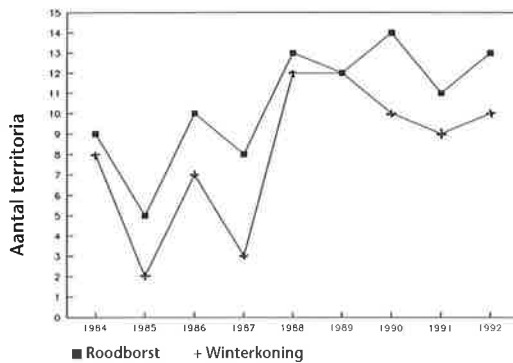

De stand van de Winterkoning liep vooral na een strenge winter sterk terug in het BMP-plot bij Montfort (foto: J. Stok)

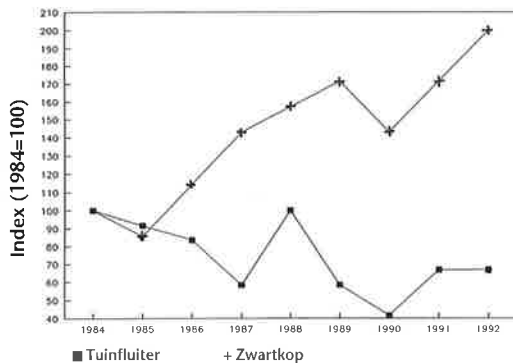
territoriumindexerende waarnemingen noteert op een veldkaart. Van de veldkaarten brengt men deze gegevens over op soortkaarten. Aan het eind van het

Figuur 1: Jaarlijkse index van het aantal territoria en het aantal soorten in het BMP-gebied.

Figuur 2: Jaarlijkse index van het aantal van Roodborst en Winterkoning in het BMP-gebied.

Figuur 3: Jaarlijkse index van het aantal van Tuinfluiter en Zwartkop in het BMP-gebied.

onderzoekjaar wordt aan de hand van deze soortkaarten bepaald hoeveel territoria aanwezig waren (SOVON/CBS, 1993). Omdat het onderzoek steeds met behulp van dezelfde methode is uitgevoerd kan men de gegevens van deze acht jaar goed vergelijken.

Aanwezige broedvogelbevolking

In het gebied werden in deze acht jaar 56 soorten broedvogels ontdekt met een gemiddeld aantal van 204 territoria per jaar. Dit betekent een dichtheid van 185 territoria per 10 ha. Deze dichtheid komt overeen met die van de Zuidlimburgse hellingbossen. Hier worden dichtheden bereikt van 160-190 territoria per 10 ha (Ganzevles *et al.*, 1985). Het aantal van 56 soorten broedvogels is voor een gebied van nog geen 20 ha zeker niet slecht te noemen. Van deze 56 soorten broedvogels waren 26 soorten ieder jaar aanwezig. Dit betrof voornamelijk vrij algemene loofbos- en parksoorten zoals Tortelduif, Roodborst, Heggemus, Winterkoning, Merel, Zanglijster en verschillende soorten mezen. Verder waren 22 soorten 2-7 jaren aanwezig en acht soorten maar één jaar. Hiertoehoren uitgesproken naalbossoorten zoals Goudhaan en Kuifmees. De Kleine Karekiet werd maar één maal aangetroffen. Als men de soorten indeelt in ecologische soortgroepen komen vooral de soorten die behoren tot de soorten van bossen en parklandschappen sterk naar voren. Ook de soorten van bosranden, struwelen en ruigte zijn goed vertegenwoordigd met onder andere Geelgors en Grasmus.

Veranderingen in de broedvogelbevolking

In de acht jaar dat het gebied werd onderzocht zijn er heel wat veranderingen in de vogelstand aan het licht gekomen. Zo daalde het aantal soorten van 45 in 1984 naar 39 in 1992. Het aantal territoria steeg echter van 175 naar 209 (figuur 1).

Normaliter komen in een ouder wordend bos meer soorten vogels en meer territoria voor dan in een vrij jong bos. Als men echter nagaat welke soorten zijn verdwenen blijken dit soorten van kruidenrijke akkers zoals Patrijs en Kneu te zijn. Verder is een aantal soorten verdwenen die een voorkeur hebben voor ruige beekoevers zoals Bosrietzanger en Kleine Karekiet. Ook de Kauw is uit het gebied verdwenen. Bij deze soort is echter de tendens aanwezig dat er, net als bij Eksters, steeds meer in de dorpen wordt genesteld.

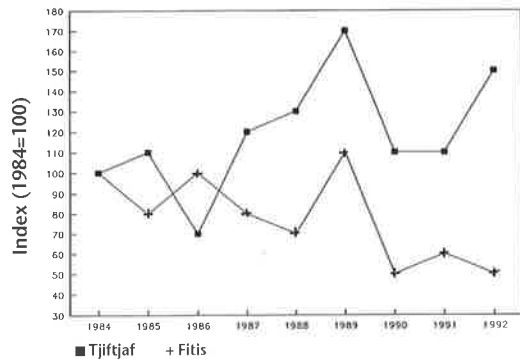
Invloeden van strenge winters

Sommige soorten zoals Roodborst, Winterkoning, Groene Specht, Witte Kwikstaart, Goudhaantje, Geelgors, Boomkruiper, Vink en Merel hebben sterk te lijden van strenge winters, zoals die van 1984/1985 en 1990/1991. In 1985 zakte het aantal territoria van 175 in 1984 naar 145. De strenge winter van 1990/1991 heeft in dit gebied niet zo'n hoge tol geëist. In 1991 werd zelfs bijna het maximale aantal territoria gedurende acht jaar geteld. Dit kan wellicht komen, zoals we later in dit artikel ook nog zien, omdat de samenstelling van de vogelstand zich aan het wijzigen is ten opzichte van 1984. Roodborst en Winterkoning kenden allebei een dieptepunt na de strenge winter van 1984/1985, ze bereikten allebei in 1985 hun minimum. De Winterkoning viel terug van 8 naar 2 territoria en de Roodborst van 9 naar 5. Na de strenge winter van 1990/1991 namen beide soorten weer in aantal af, echter lang niet zo sterk als in 1984/1985. In de rest van Nederland werd bij deze soorten wel een ongeveer even grote afname als in 1984/1985 geconstateerd (Van Dijk, 1992). In figuur 2 kan men zien dat beide soorten ongeveer even sterk reageren op strenge en zachte winters. De aantallen nemen namelijk bij allebei procentueel gezien even hard toe als af. Ook Heggemus en Boomklever hebben het in een strenge winter zwaar te verduren. De Heggemus heeft zelfs nooit meer de stand van 1984 bereikt; dit heeft echter waarschijnlijk ook andere oorzaken. Bij andere soorten die normaal ook te leiden hebben van strenge winters zoals Geelgors, Boomkruiper, Merel en dergelijke viel geen achteruitgang te bemerken. De meeste van deze soorten namen zelfs in aantal toe.

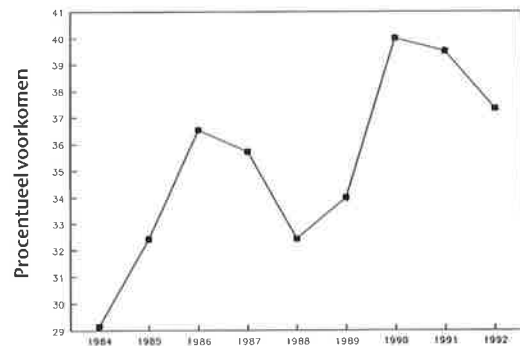
Invloeden door verandering van de bosopbouw

Hoewel een periode van 8 jaar kort lijkt om effecten te kunnen waarnemen ten gevolge van de verandering van leeftijdsopbouw van verschillende soorten bomen kan men bij een aantal vogelsoorten toch reeds duidelijke veranderingen waarnemen. Deze veranderingen blijken het duidelijkst bij Tuinfluiter en Zwartkop. Kwamen in 1984 nog 12 paren van de Tuinfluiter voor, in 1992 waren er dit nog slechts 8. Uit de indexen van de Tuinfluiter in heel Nederland (Van Dijk, 1992) blijkt echter geen sterke afname. Deze afname moet dus een andere oorzaak hebben. In de periode 1984-1992 nam het aantal Zwartkoppen toe van 7 naar 12 paar. Dit is bijna omgekeerd evenredig aan de ontwik-

keling van de Tuinfluiter. Hoewel uit de indexenreeks blijkt dat de Zwartkop landelijk licht is vooruitgegaan (Van Dijk, 1992) is deze toename toch niet zo sterk dat men hiermee een aantalstoename van 70 % in ons gebied kan verklaren. Als men de Tuinfluiter en Zwartkop naast elkaar in een grafiek zet (figuur 3) dan blijkt hieruit dat er een samenhang tussen de aantallen van beide soorten bestaat: een gestage afname van de Tuinfluiter blijkt gepaard te gaan met een toename van het aantal Zwartkoppen. De meest plausibele oorzaak hiervan lijkt een verandering van het biotoop. De Tuinfluiter heeft een voorkeur voor een struikachtige begroeiing zoals enigszins open loof- en gemengde bossen begroeide kaalslagen en dichte jonge naaldhoutaanplantingen. Vooral jongere bosstadia waarbij de aanplant een hoogte heeft bereikt van 1,5 tot 3 meter genieten de voorkeur. Het is ook bekend dat indien de bossen ouder worden dat het aantal Tuinfluiters afneemt. Kennelijk kwam de Tuinfluiter

Figuur 4: Jaarlijkse index van het aantal van Tjiftjaf en Fitis in het BMP-gebied.

Figuur 5: Procentueel voorkomen van holenbroeders in het BMP-gebied bij Montfort in 1984-1992.

in 1984 in het BMP-gebied nog zijn lievelingsbiotoop tegen. De Zwartkop die juist de voorkeur geeft aan meer open bossen met een niet te dichte ondergroei kon de opbouw van het bos in 1984 wellicht niet zo sterk waarderen als de Tuinfluiter. Doordat het struikgewas zich in die 8 jaar ontwikkelde tot een meer open loofbos heeft de Zwartkop hiervan kunnen profiteren in tegenstelling tot de Tuinfluiter. Een gelijksoortige ontwikkeling heeft plaatsgevonden bij de Tjiftjaf en de Fitis (figuur 4). De Tjiftjaf die evenals de Zwartkop de voorkeur geeft aan open bossen met een lichte ondergroei was in 1984 met 10 paar aanwezig in het gebied. De Fitis was in 1984 ook met 10 paar aanwezig. Het aantal paren van de Tjiftjaf steeg tot 15 in 1992 en het aantal territoria van de Fitis daalde daarentegen tot 5. Beide soorten laten op landelijk niveau in de BMP indexenreeks een lichte stijging zien. Uit het voorgaande blijkt dat in een periode van 8 jaar lokaal al behoorlijke verschillen kunnen optreden door een verandering in de structuur van de vegetatie. De Nachtegaal, een andere soort die ook de voorkeur geeft aan een dichte ondergroei, was in de beginjaren van het onderzoek jaarlijks aanwezig. Echter sinds 1986 komt hij nog maar onregelmatig als broedvogel voor.

Invloed op holenbroeders

Zoals bekend is het aantal geschikte holen en de boomstamoppervlakte in een gebied bepalend voor het aantal paren holenbroeders. Het aantal holen vormt in de meeste gevallen de beperkende factor. Dit blijkt

wel uit bossen waarin nestkastjes worden opgehangen. De dichtheid van holenbroeders vergroot hierdoor enorm. Ook het aantal soorten holenbroeders wordt hierdoor uitgebreid. In het onderzoeksgebied waren echter geen nestkastjes aanwezig, de vogels waren dus geheel aangewezen op natuurlijke holen. Hoe ouder een bos hoe meer holen er in principe zijn. Dat het aantal holenbroeders in het gebied is toegenomen komt dan ook waarschijnlijk door het ouder worden van het bos en daardoor een toename van het aantal geschikte gaten. Schepers (1993) laat zien dat er een hoge mate van correlatie bestaat tussen de leeftijd van een bos en het percentage holenbroeders. Een goed voorbeeld van een holenbroeder die sterk is vooruitgegaan is de Holenduif. Deze soort laat op landelijk niveau een stabiel beeld zien; in "Het Roosendaal" is deze soort toegenomen van 1 paar in 1984 naar 10 paar in 1991 en 8 paar in 1992. Ook Boomkruiper en Boomkruiper laten een dergelijke toename zien. In 1984 werd in totaal 29% van alle territoria bezet door een holenbroeder; in 1992 was dit bijna 40% (figuur 5).

Conclusie

Uit bovenstaande blijkt dat in een relatief klein gebied waar ieder jaar op dezelfde manier wordt geteld een aantal verschuivingen in de vogelstand aan het licht kan worden gebracht. Een aantal van deze verschuivingen laat zich verklaren door het wel of niet voorkomen van strenge winters. Andere veranderingen vinden plaats doordat het gebied in de loop der jaren

Nachtegalen broeden nu nog maar sporadisch in het onderzoeksgebiedje (foto: A. Zwaga)

verandert, waardoor het geschikter wordt voor de ene soort en minder geschikt voor een andere. Hieruit blijkt verder dat men op basis van één enkele plot niet kan concluderen of een soort in een groter gebied of landelijk in aantal toe- of afneemt. SOVON trekt dan ook alleen conclusies voor soorten die in meer dan vijftig gebieden zijn geteld. Hoe grootschaliger, dus hoe meer plots worden geteld, hoe beter de resultaten zullen overeenkomen met de werkelijkheid.

*Jan Boeren, Raadhuisstraat 24, 6061 EA Posterholt
Piet Beckers, Overkwartier 14, 6055 CM Montfort*

Literatuur

- Dijk, A.J. van. 1992. BMP-resultaten 1991, SOVON Nieuws 5 (3).
Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen.
1985. Vogels in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
Schepers, F. 1993. De broedvogels van Koningssteen in 1991 en 1992. Natuurhistorisch Maandblad 82 (10): 245-252.
SOVON/CBS. 1993. Handleiding Broedvogel Monitoring.
Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Almelo.

Mededelingen Vogelstudiegroep

Vogelstudiegroep opnieuw gestart

Op 10 december 1993 hebben vele vogelliefhebbers sinds een tiental jaren elkaar weer eens gezien in de Oranjerie, de vertrouwde plek van de eerste Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

De rond de 100 (!) aanwezigen gaven blijk deze voortzetting op prijs te stellen en het aantal aanmeldingsformulieren om actief te willen zijn op het gebied van de vogelstudie in Limburg groeit nog steeds.

Uit deze reacties van de aanwezigen bleek dat men in de opzet van de Vogelstudiegroep vooral op prijs stelde dat:

- er een centraal waarnemingsarchief is waar iedereen zijn gegevens aan waarnemingen kan onderbrengen via de waarnemingsformulieren,
- de verschillende onderzoeksprojecten goed gecoördineerd worden en dat waarnemers actief benaderd worden om deel te nemen,
- er regelmatig verslagen worden gepubliceerd van de resultaten van het veldonderzoek,
- alles in het werk gesteld moet worden om het tijdschrift 'Limburgse Vogels' te laten voortbestaan, nu als tijdschrift van de Vogelstudiegroep,
- een tweemaaljaarlijkse bijeenkomst met een goed 'vogelverhaal' zeer op prijs wordt gesteld.

Om deze werkzaamheden enigszins te coördineren is er een stuurgroep samengesteld. Deze bestaat uit de volgende personen:

- Huub Gilissen (voorzitter), Frans Schepers, Ton Cuypers, Ran Schols, Frans van den Brink, Karel Lemmens

- vakature: secretaris

Getracht zal worden om met zo weinig mogelijk vergadertijd de organisatie op gang te houden; immers, vogelstudie is de centrale activiteit. En als we bij elkaar komen zal het hoofddaccent liggen op de vogels.

In deze eerste nieuwe bijeenkomst werd dit meteen gedemonstreerd door twee interessante verhalen. Robert Kwak gaf als landelijke coördinator een interessant verslag van de vogelteldag op 10 oktober j.l. die ook in Limburg een succes bleek (zie verslag elders in dit nummer). Daarna hield Gijs Kurstjens van Stichting Ark en beheerder van Koningssteen bij Thorn een boeiend verhaal over de te verwachten natuurontwikkeling van de Grensmaas op basis van met name de broedvogelontwikkeling die er nu al plaats vindt op enkele terreinen.

In de pauze werden vele contacten gelegd tussen vogelliefhebbers en konden vele rapporten en tijdschriften worden ingezien en gekocht. Deze geslaagde bijeenkomst geeft vertrouwen in de toekomst voor de Vogelstudiegroep en voor de vogels.

Overigens zou ik iedereen die het enqueteformulier nog niet heeft ingestuurd willen vragen dit alsnog te doen.

Huub Gilissen

Provinciale broedvogelkartering in de Kop van Limburg in 1993

Boena van Noorden, Provincie Limburg

Sedert 1990 wordt er door de provincie Limburg, hoofdgroep Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, Bureau Landelijk Gebied, gewerkt aan een vlakdekkende avifaunakartering van het buitengebied. Inmiddels is ruim de helft van de provincie gekarteerd. In 1993 is de Kop van Limburg "aan snee" gekomen, waardoor er momenteel een overzicht beschikbaar is van de broedvogels ten noorden van de lijn Thorn-Roermond.

In dit artikel zullen de belangrijkste resultaten van het onderzoek in 1993 worden weergegeven.

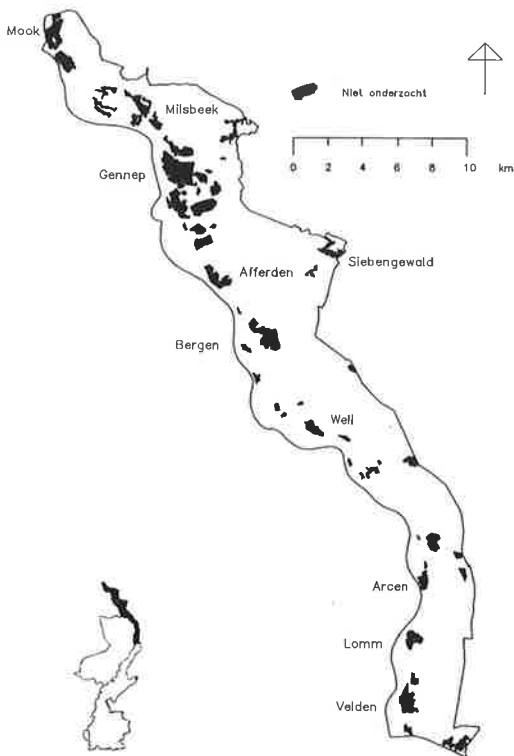
Beschrijving onderzoeksgebied

Het studiegebied "de Kop van Limburg" is gesitueerd op de oostoever van de Maas tussen Venlo en Mook (figuur 1). Het is een bosrijk en relatief dun bevolkt gebied. Een vrijwel ononderbroken gordel van bossen en heidegebieden loopt dwars door het gebied van Venlo tot Nijmegen. Deze natuurgebieden zijn gesitueerd op rivierduinen van de Maas en voormalige stuifzanden. Belangrijke terreinen binnen deze gordel zijn Mokerheide, Sint-Jansberg, Quin, Broedersbosch, Duivelskuil, Bergerheide, Wellsch Heide, Landgoed de Hamert, Ravenvennen en Zwartwater. In de Kop van Limburg bevindt zich ca. 6000 ha bos waarvan ca. 1000 ha loof- en gemengd bos. Ten westen van de keten bos- en natuurgebied liggen de Maasuitwaarden waarin het aandeel grasland ongeveer even groot is als het aandeel akkerland. Van het kleinschalige Maasheggenlandschap dat zich eertijds uitstreckte tussen Well en Mook zijn tussen Well en Aijen, tussen Afferden en Heijen en tussen Milsbeek en Mook nog enige restanten gespaard gebleven.

Naast de Maas zijn de Niers en het Geldernsch Kanaal de belangrijkste waterlopen in het gebied. Grote stilstaande wateren in de Kop van Limburg zijn de Mokerplas, de Paesplas, de oude Maasarmen bij Heijen, het Leuken en de zandafgraving Dorperheide.

Tussen de Nederlands-Duitse grens en de bosgebieden liggen voormalige dalen van de Rijn en Maas. In het noorden wordt het dal begrensd door de stuwwal van Nijmegen en in het zuiden door het hoogterras van Maas en Rijn. Onder invloed van kwelstromen uit deze hoger gelegen ruggen en het feit dat door de rivierduinen in het westen het water in de dalen moeilijk weg kon, waren de dalen vochtig. Aan het begin van deze eeuw bestond dit gebied dan ook grotendeels uit venen, moerassen en vennen. Deze zijn inmiddels voor het grootste deel in cultuur gebracht. Restanten van dit moerasgebied zijn onder andere Hereven, Westmeerven en Holter Bruch.

De belangrijkste woonkernen binnen het studiegebied zijn Mook, Milsbeek, Gennep, Siebengewald,

Figuur 1. Overzicht van de voornaamste woonkernen in de Kop van Limburg en de ligging van het studiegebied in Limburg (inzet).

Afferden, Nieuw-Bergen, Well, Arcen, Lomm en Velden.

Methode

Het 22.694 ha metende studiegebied is verdeeld in 106 telgebieden. De oppervlakte van de telgebieden varieerde afhankelijk van de landschapopbouw tussen de 80 ha en de 372 ha. De gemiddelde telgebiedsgrootte bedroeg 198 ha. De delen van het studiegebied waarin aaneengesloten bebouwing, bedrijventerreinen, campings, sportterreinen en bungalowparken voorkomen zijn niet gekarteerd (1759 ha). De Kop van Limburg werd door zeven karteerders gedurende de periode 23 maart t/m 9 juli 1993 geïnventariseerd door middel van de uitgebreide territoriumkartering (Hustings *et al.*, 1985). Alle telgebieden werden hierbij minimaal drie-maal's ochtends bezocht. Naast deze ochtendbezoeken werden in 53 terreinen, waar men Nachtzwaluw en/of rallen verwachtte, avond- of nachtbezoeken uitgevoerd. Om deze schemer- en nachtvogels te lokaliseren en tot territoriumgedrag te stimuleren werd hun territoriumroep met behulp van een cassetterecorder ten gehore gebracht. De overige nachtvogels (uilen) zijn niet systematisch onderzocht. De interpretatie van de veldgegevens is geschied op de wijze zoals door Schols & Schepers (1991) is beschreven. Van niet alle soorten zijn de afzonderlijke territoria bepaald. Voor een groep van 32 algemene soorten is alleen de aan- of afwezigheid per kilometerhok bepaald. Voor de interpretatiecriteria van de kwalitatief geïnventariseerde soorten wordt verwezen naar Schols & Schepers (1991). In de Kop van Limburg is in totaal 1900 uur veldwerk verricht. De gemiddelde tijdsbesteding per hectare bedroeg 5,22 minuten voor de ochtendbezoeken. Inclusief de nachtbezoeken bedroeg dit 5,44 minuten per ha. De weersomstandigheden gedurende de inventarisatieperiode waren optimaal. De belangrijkste veldmaanden april, mei en juni waren overwegend zonnig en warm. Velen zullen echter bij de gedachte aan de zomer van 1993 terug denken aan een sombere natte tijd. Deze slechte periode begon echter pas na half juli, toen de veldmensen al zo goed als klaar waren met de veldwerkzaamheden.

Resultaten

In totaal zijn 119 vogelsoorten aangetroffen, waaronder 32 algemene, kwalitatief onderzochte soorten. Van de 87 overige soorten zijn in totaal 17391 territoria gelokaliseerd. In tabel 1 is van deze soorten het aantal

territoria weergegeven. De Kop van Limburg kent met 76,4 territoria per 100 ha de hoogste vogeldichtheid van de tot nu toe onderzochte delen van Limburg (tabel 2). Deze dichtheid is gebaseerd op de resultaten van alleen de kwantitatief onderzochte soorten. Omdat in het Noordelijk Peelgebied de Zwarte Roodstaart en de

Soort	aantal territoria	Soort	aantal territoria
Appelvink	86	Koekoek	137
Barmsijs	1	Kokmeeuw	3021
Bergeend	5	Kuifeend	26
Blauwe Reiger	3	Kuifmees	936
Blauwborst	29	Kwartel*	37
Bonte Vliegenvanger	219	Matkop	484
Boomklever	271	Meerkoet	305
Boomkruiper	917	Nachtegaal	78
Boomleeuwerik	198	Nachtzwaluw	54
Boompieper	1039	Nijlgans	13
Boomvalk	13	Oeverzwaluw	259
Bosrietzanger	206	Putrijs	420
Bosuil*	44	Putter	9
Braamsluiper	93	Ransuil*	72
Bruine Kiekendief	1	Rietgors	150
Buizerd	94	Roodborsttapuit	58
Dodaars	24	Scholekster	79
Europese Kanarie	4	Slobeend	9
Fluiter	232	Snor	1
Fuut	116	Sperwer	53
Geelgors	605	Spotvogel	243
Gekraagde Roodstaart	602	Sprinkhaanrietzanger	4
Gele Kwikstaart	251	Steenuil*	42
Glanskop	95	Sijs	1
Goudvink	71	Tafeleend	2
Grasmus	960	Tapuit	1
Graspieper	162	Torenavalk	71
Grauwe Gans	5	Tortelduif	252
Grauwe Klauwier	2	Tureluur	3
Grauwe Vliegenvanger	336	Veldleeuwerik	891
Groene Specht	49	Vuurgoudhaan	32
Grote Bonte Specht	479	Waterhoen	250
Grote Lijster	222	Waterral	16
Grutto	20	Watersnip	2
Havik	34	Wespendief	11
Holenduif	311	Wielewaa	113
Keep	1	Wintertaling	19
Kerkuil*	5	Wulp	74
Kleine Bonte Specht	90	Ijsvogel	2
Kleine Karekiet	128	Zomertaling	4
Kleine Plevier	21	Zwarte Mees	557
Knobbelzwaan	30	Zwarte Roodstaart	470
		Zwarte Specht	54
		Zwartkopmeeuw	1

Tabel 1. Resultaten van de kwantitatieve inventarisatie in de Kop van Limburg in 1993. De soorten met een * zijn niet systematisch onderzocht.

Deelgebied	inventarisatie jaar	dichtheid	aantal soorten
Noordelijk Peelgebied	1990	42,5	116
Zuidelijk Peelgebied	1991	43,6	125
Midden-Limburg	1992	47,7	131
Kop van Limburg	1993	76,4	119

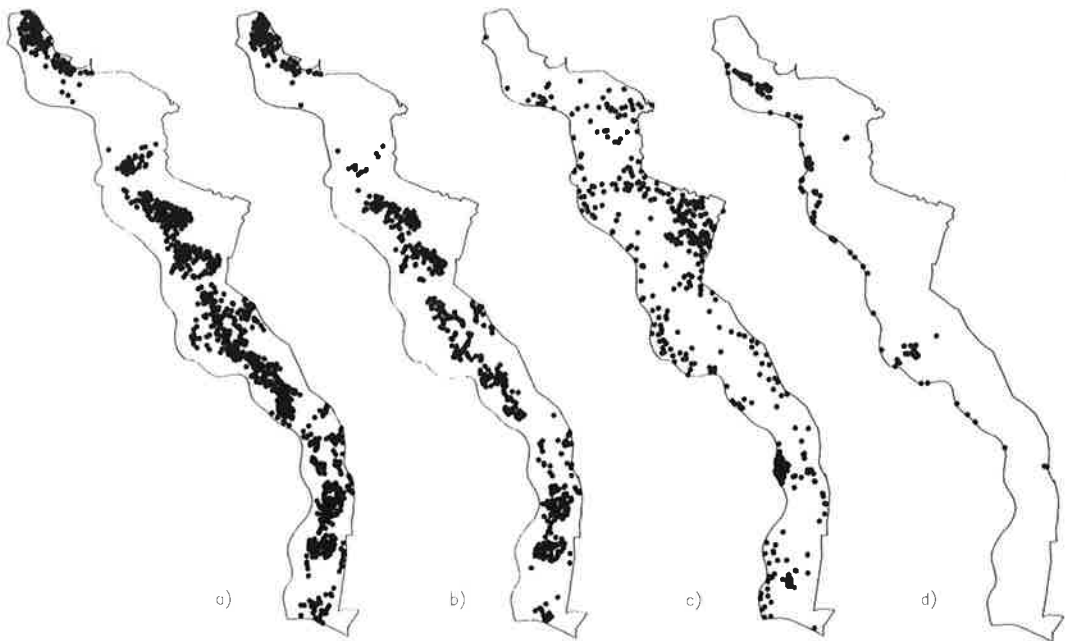
Tabel 2. De dichtheid en soortenrijkdom in de door de provincie Limburg gekarteerde studiegebieden in Noord- en Midden-Limburg. De dichtheid is uitgedrukt in het aantal territoria per 100 ha en is gebaseerd op de kwantitatief geïnventariseerde soorten, exclusief Zwarte roodstaart en Boomkruiper.

Boomkruiper kwalitatief onderzocht zijn, zijn deze soorten niet meegenomen in deze dichtheidsberekeningen. De hoge dichtheid in 1993 is zonder meer een gevolg van het grote aandeel bos in het onderzoeksgebied. In bossen komen immers vaak hoge dichtheden voor. De soortenrijkdom in de Kop van Limburg is echter minder groot (tabel 2), hetgeen ondermeer een gevolg is van de geringere oppervlakte van het studiegebied en de daarmee samenhangende

minder grote variatie aan habitattypen. Per habitattypen zullen de resultaten hieronder nader worden besproken.

Bossen

De bossen bestaan voor het grootste gedeelte uit naaldhout. Loofbossen van enige betekenis liggen tussen Mook en Milsbeek (Sint Jansberg e.o.), ten westen van Gennep (o.a. Zeldersche Driesssen), in het Landgoed de Hamert en tussen Arcen en Lomm. Een voor de naaldbossoorten opvallend resultaat is het grote verschil in aantal tussen de Kuif- en Zwarte Mees. De Kuifmees is met 936 territoria bijna tweemaal zo talrijk als de Zwarte Mees (557 territoria). In de drie voorgaande onderzoeksjaren elders in Limburg waren de aantallen van beide soorten steeds nagenoeg gelijk. De verspreiding van beide soorten is vrijwel identiek, de dichtheden van de Zwarte Mees zijn echter aanmerkelijk lager (figuur 2). Een verklaring voor dit fenomeen is vooralsnog niet te geven. De Kuifmees stelt doorgaans hogere eisen aan het broedbiotoop. Deze soort is voornamelijk gebonden aan dennen, terwijl de Zwarte Mees ook Larix- en sparen-

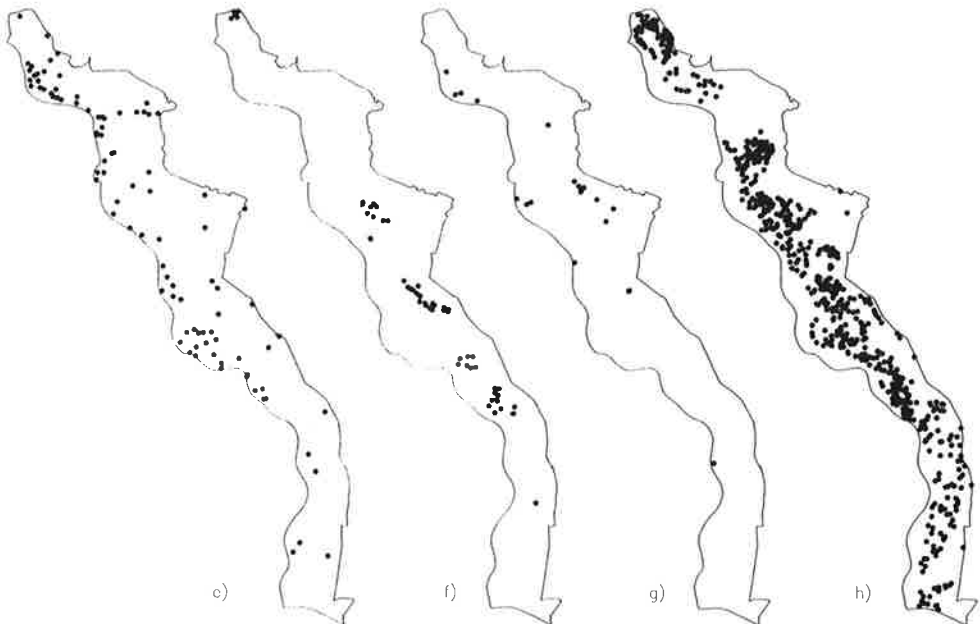
Figuur 2. De verspreiding van de Kuifmees a), Zwarte Mees b), Patrijs c) en Fuut d) in de Kop van Limburg in 1993.

bossen opzoekt (SOVON, 1988). Vanuit deze optiek zou je eerder een hogere dichtheid van de Zwarte Mees verwachten. Een waarnemerseffect is uit te sluiten. Van de zeven waarnemers bleken er zes opmerkelijk meer Kuif- dan Zwarte Mezen te hebben gevonden. Eén karteerder die in het uiterste noorden actief was vond van beide soorten evenveel territoria. Van de overige aan naaldbos gebonden soorten is het territorium van de Sijs in het Broedersbosch (Afferden) en van de Keep net ten zuiden van Camping de Schans in Arcen vermeldingswaardig. Territoria van de Kruisbek werden niet aangetroffen. De min of meer typische loofhoutsoorten als Boomklever, Glanskop en Appelvink zijn in de Kop van Limburg opvallend talrijker dan het westelijker gelegen, in 1990 onderzochte, Noordelijk Peelgebied (tabel 3). De oorzaak van de lagere dichtheden in de Peelstreek worden voornamelijk veroorzaakt door de geringere oppervlakte optimaal broedbiotoop en door de geïsoleerde ligging van deze geschikte loofbosjes. De Gekraagde Roodstaart is in de Kop van Limburg eveneens een stuk talrijker dan in de andere onderzochte delen van Noord- en Midden-Limburg. Een hoge dichtheid werd ten westen van Gennep (Gennepheide) vast-

Deelgebied/soort	Boom- klever	Appel- vink	Glans- kop
Noordelijk Peelgebied			
- aantal	52	23	6
- dichtheid bos totaal	0,9	0,4	0,1
- dichtheid loof-/gemengd bos	3,3	1,4	0,4
Kop van Limburg			
- aantal	271	86	95
- dichtheid bos totaal	4,5	1,4	1,6
- dichtheid loof-/gemengd bos	27,1	8,6	9,5

Tabel 3. Overzicht van de aantallen en dichtheden van de Boomklever, Glanskop en Appelvink in het Noordelijk Peelgebied en de Kop van Limburg. De dichtheden zijn weergegeven in het aantal territoria per 100 ha bos en in het aantal territoria per 100 ha loof- en gemengd bos.

gesteld (figuur 3). In dit grotendeels verboste heidegebied werd één kilometerhok met 14 territoria aangetroffen. Dit is het hoogste aantal dat in één kilometerhok in Noord- en Midden-Limburg is vastgesteld. Tenslotte dient het hoge aantal Bonte Vliegenvangers

Figuur 3. De verspreiding van de Braamsluiper e), Nachtzwaluw f), Grutto g) en Gekraagde Roodstaart h) in de Kop van Limburg in 1993.

niet onvermeld te blijven. In 1993 werden er bijna net zo veel territoria (219 territoria) van deze soort vastgesteld als in de in 1990 t/m 1992 geïnventariseerde delen van Limburg (251 territoria).

Struwelen

Voor het eerst sedert de aanvang van de Provinciale broedvogelkartering in 1990 werden er territoria van de Grauwe Klauwier vastgesteld. Verassend was bovendien het feit dat één van de twee territoria zich buiten bos- of natuurgebied bevond. Een succesvol broedsel waarbij drie jongen uitvlogen werd in een extensief met paarden begraasd weiland met doornstruweel in de omgeving van Afferden vastgesteld. Het tweede, eveneens succesvolle broedgeval (4 uitgevlogen jongen) werd gevonden op het Landgoed de Hamert. Dit territorium is jaarlijks bezet (Kooistra, 1992). De Grasmus bereikt in het Maasheggengebied de hoogste dichtheden.

Van de vier kilometerhokken met 17 territoria bevonden zich drie in dit kleinschalige cultuurlandschap. De beste stek bevindt zich op het zuidelijke Maaseiland bij Heijen. Dit eiland dat ontstaan is door een bocht-afsnijding van de Maas, is onlangs door een grenscorrectie bij Limburg gevoegd. Een deel van het studiegebied is in 1975 door Visser (1977) geïnventariseerd. In de Maasuitwaarden tussen Heijen en

Mook vond hij destijds 149 territoria van de Grasmus. In 1993 vonden de provinciale karteerders in hetzelfde gebied 189 territoria. Van een toename is waarschijnlijk geen sprake. Een ondertelling ligt voor de hand omdat in 1975 slechts één tot twee bezoeken aan het gebied werden gebracht en er pas eind mei met het inventariseren van Grasmussen werd gestart. Men kan hooguit concluderen dat in 1993 de stand in dit deel van Limburg ongeveer gelijk was als in 1975. Ook voor de Braamsluiper geldt dat de hoogste dichtheden (buiten de bebouwde kom) van Noord- en Midden-Limburg in de meidoornhagen langs de Maas worden vastgesteld. In figuur 3 is een concentratie in het noordelijk deel van de Maasvallei waar te nemen. Visser (1977) trof in de oostelijke Maasuitwaarden tussen Heijen en Mook in 1975 27 territoria van de Braamsluiper aan. In 1993 werden in dit gebied 23 territoria gevonden. Gezien de in 1975 gevolgde (zeer extensieve) inventarisatiemethodiek duidt dit waarschijnlijk op een achteruitgang van deze soort. De Geelgors is nog goed vertegenwoordigd in de Kop van Limburg. Met name in de bossen (kapvlakten) en in het cultuurgebied tussen de bossen en de Nederlands-Duitse grens werden veel territoria aangetroffen. Alleen in het uiterwaardengebied van de Maas ontbreekt de soort. Dit geldt overigens ook voor het eerder door de Provincie onderzochte winterbed van de Maas. Visser (1977) maakt nog melding van vier territoria in het Limburgse

In de kop van Limburg werd ook de Tapuit als broedvogel vastgesteld (foto: J. Stok)

en 23 territoria in het Brabantse Maasheggengebied. Karteerders van de provincie Noord-Brabant troffen in de periode 1983-1985 in hetzelfde gebied geen enkele Geelgors meer aan (Heijnen *et al.*, 1986). Het ziet er naar uit dat de uiterwaarden marginaal broedbiotoop zijn, dat door de Geelgors in de afgelopen decennia grotendeels is verlaten. Bij inkrimping van een populatie vallen de eerste klappen in de slechtste gebieden. Dit zou er op kunnen wijzen dat ondanks de plaatselijk vrij hoge dichtheden in Noord- en Midden-Limburg de Geelgorspopulatie onder druk staat. Door het ontbreken van geschikt referentiemateriaal uit het verleden is deze hypothese echter nog niet te bewijzen.

Heide

De Roodborsttapuit behoort in de Kop van Limburg helaas vrijwel uitsluitend tot de heidevogels. Op vijf territoria in het cultuurgebied na is de soort beperkt tot de natuurgebieden Eckeltse Bergen, de Bergerheide en de Hamert. De Roodborsttapuiten van de Eckeltse Bergen en de Bergerheide vormen in feite met respectievelijk 9 en 15 territoria één populatie. Op de Bergerheide lijkt de soort stabiel te blijven. Buys (1992) geeft voor de periode 1985-1991 10 tot 14 territoria aan. In het deel van de Bergerheide dat door deze onderzoeker is geïnventariseerd, werden door de provinciale karteerders 13 in 1993 territoria vastgesteld.

De Roodborsttapuit op de Hamert is ten opzichte van 1991 in aantal afgenomen. Kooistra (1992) vond in dat jaar nog 37 territoria. In 1993 werden er door de provincie 29 territoria gekateerd. Dat deze afname reëel is en niet een gevolg is van de andere inventarisatiemethodiek blijkt uit het feit dat Kooistra (schr. med., 1993) in 1993 28 territoria kon lokaliseren. De oorzaak van de achteruitgang is te wijten aan het maaien en afvoeren van de vegetatie op stukken heide die door het heidehaantje waren aangetast (mond. med. J. Kooistra). Opvallend is het ontbreken van de soort in de heidegebieden Mokerheide, Quin en Ravenvennen. Mogelijk hangt dit samen met de relatief geringe oppervlakte van deze terreinen in combinatie met de vrij intensieve begrazing. De vijf territoria van de Roodborsttapuit in het cultuurgebied bevonden zich in het Holterbruch bij Arcen (2), Örtjeshof bij Lomm (1), in de Maasuiterswaard bij Middelaar (1) en bij een zandafgraving in Molenhoek (1).

De Tapuit behoort momenteel in Limburg tot de zwaar bedreigde soorten. Tot dusver zijn er tijdens de provinciale broedvogelkarteringen in Noord- en Midden-Limburg, slechts drie territoria vastgesteld. Twee hier-

van werden in 1992 op de Weeterbergen gevonden (van Noorden, in prep.), het derde op de Hamert.

Een van de grootste verrassingen van de kartering in 1993 was het aantal territoria van de Nachtzwaluw (figuur 3). Opvallend was het feit dat het merendeel van de territoria werd gevonden op de onbegraasde of zeer extensief begraasde delen van bossen- en natuurgebieden. Als grondbroeder is deze soort kennelijk erg gevoelig voor verstoring door grazers. De verdeling van het aantal territoria over de gebieden was: Bergerheide (19), Hamert (12), Broedersbosch (10), Welsche Heide (7), Mulderskop (5) en landgoed Arcen (1).

De Boomleeuwerik is in de Kop van Limburg vooral een broedvogel van heideterreinen en kapvlakten. In het cultuurgebied komt deze soort in tegenstelling tot het Noordelijk- en Zuidelijk Peelgebied in mindere mate voor (Schols & Schepers, 1991 en van der Coelen & van Seggelen, 1993). De Bergerheide is met 38 territoria het gebied met de grootste concentratie Boomleeuwerikken. De Hamert en het Broedersbosch (inclusief het Quin) doen hiervoor met respectievelijk 31 en 30 territoria niet veel onder. Verder zijn de Eckeltse Bergen (19 territoria) en Wellsch Heide (11 territoria) vermeldingswaardig.

Wateren en moerassen

De Blauwborst gaat het nog steeds voor de wind. Dit blijkt onder meer uit de uitbreiding van deze soort op de Hamert. In dit gebied verdubbelde het aantal territoria in 1993 ten opzichte van 1992 (schr. med. J. Kooistra). De provinciale karteerders wisten in 1993 in totaal 18 territoria (13 zekere en 5 waarschijnlijke) te lokaliseren, Kooistra (schr. med.) vond er 15. Mogelijk wordt het aantal Blauwborsten door de provinciale methode enigszins overschat, omdat mogelijk enkele doortrekkende zingende mannetjes zijn meegeteld. Met zes territoria is de stand op de Bergerheide ten opzichte van 1991 stabiel gebleven (Buys, 1992). Verassend was de ontdekking van vijf territoria in de zand- en grindwinning Dorperheide. De territoria bevonden zich in een door de ontzanders verlaten deel van het terrein, waar ondiepe plasjes begroeid zijn geraakt met een vegetatie van wilgen en lisdodde. Nadat er in 1992 door de provincie in het waterrijke Midden-Limburg 112 paar Futen werden geteld, verwachtte niemand meer dat dit aantal in andere delen van Limburg nog zou worden overtroffen. Tot ieders verbazing werden er echter in de Kop van Limburg maar liefst 116 paar vastgesteld. Uit de verspreidingskaart (figuur 2) blijkt dat hoge dichtheden in de afge-

sneden Maasarmen bij Heijen (13 paar) en in grindgaten het Leuken (18 paar), de Paesplas (14 paar) en de Mokerplas (42 paar) hiervoor verantwoordelijk zijn. Op de Mokerplas werd een albino exemplaar waargenomen dat door de andere Futen niet geaccepteerd werd en dus ongepaard bleef.

De 259 bewoonde nesten van de Oeverzwaluw waren verspreid over vier lokaties. Alle kolonies bevonden zich in zandafgravingen. De kolonie in de Dorperheide spande de kroon met 122 nesten verdeeld over twee zandafgravingen. De kolonies het Leuken, Hamert en Langehorst (Ven-Zelderheide) waren met respectievelijk 88, 36 en 13 nesten geringer van omvang. De kolonie bij Ven-Zelderheide werd door graafwerkzaamheden verstoord.

Het bestrijden van een deel van een kolonie Kokmeeuwen (3000 paar) op de Bergerheide door de gemeente Bergen had een neveneffect. De verstoorde vogels zochten hun heil elders. Op de Dorperheide poogde een solitair paartje tevergeefs een broedsel op een eilandje groot te brengen. De verdreven Kokmeeuwen bleken ook op de Hamert niet welkom te zijn. Ook hier werden de nesten (20) door de beheerder opgeruimd. In de korte tijd dat hier Kokmeeuwen verbleven vestigde zich een paar Geoorde Futen in de kolonie. Dit paar wist ondanks het feit dat de Kokmeeuwen verdreven waren succesvol drie jongen groot te brengen. In de meeuwenkolonie op de Bergerheide

werd een paar Zwartkopmeeuwen vastgesteld, waarvan onbekend is of er ook daadwerkelijk gebroed is. Het al eerder genoemde gebied Holterbruch bij Arcen herbergde de enige Snor en twee van de vier Sprinkhaanrietzangers in de Kop van Limburg. Een territorium van de Bruine Kiekendief bevond zich op de Hamert. Deze roofvogel kwam echter niet tot broeden. Vrijwel elk bezoek werden er in dit nationaal park twee baltsende Watersnippen waargenomen, tegenwoordig voor Limburgse begrippen een bijzonder fenomeen. De zandafgraving Dorperheide herbergt waarschijnlijk de grootste populatie Kuifeenden van Limburg. Elf van de 26 paren werden in dit gebied genoteerd.

Weiden

Voordat met de broedvogelkartering werd gestart werd aangenomen dat de Grutto in de Kop van Limburg vrijwel verdwenen zou zijn. Gelukkig bleek deze gedachte onjuist te zijn. Er werden nog 20 territoria van deze weidevogel vastgesteld. Zeven territoria werden in de uiterwaarden van de Maas vastgesteld (figuur 3). De Grutto is en was in het Maasdal tussen Kessel en Mook zeker geen algemene verschijning. De Maas heeft zich hier relatief diep ingesneden waardoor de uiterwaarden er relatief smal zijn. De wat bredere uiterwaarden waren of zijn kleinschalig door de aan-

In Noord-Limburg bleken Patrijzen plaatselijk verrassend talrijk te zijn (foto: J. Stok)

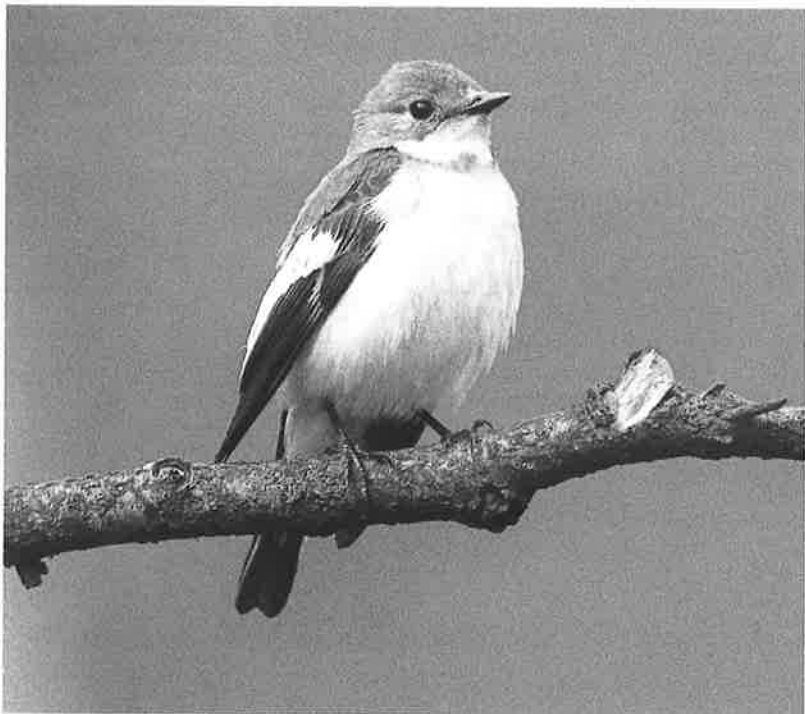
geplante meidoornhagen en daardoor eveneens ongeschikt voor de Grutto. De brede uiterwaarden ten zuiden van Kessel zijn voor het grootste deel ten prooi gevallen van de ontgrinders, waardoor ook hier bijna geen Grutto's voorkomen. Hens (1965) noemt alleen Noord-Limburg als broedgebied voor de Grutto. Ten noorden van het Broedersbosch (Op De Belt) bevindt zich de grootste dichtheid Grutto's (8 territoria) van het studiegebied. Het territorium bij het Driessenven op de Bergerheide dat Buys (1992) in 1990 aantroef bleek ook in 1993 bezet te zijn. Ten gevolge van vroeg maaien (1e snede al eind april!) was het broedsucces onder de Grutto's nihil. Dit bleek ondermeer uit het feit dat door geen enkele karterder vogels met pullen werd waargenomen.

Op grond van de reeds verzamelde gegevens in Noord- en Midden Limburg is de omvang van de totale Limburgse Gruttipopulatie ca. 400 paar. Dit betekent dat in de Kop van Limburg nog 5% van deze soort herbergt. Verheugend was de ontdekking van drie territoria van de Tureluur, waarvan er zich twee bij de oude Maasarmen bij Heijen bevonden. Een derde territorium was gevestigd aan de oever van het Driessenven op de Bergerheide. Geen enkel paartje bracht echter jongen groot.

Akkers

Nu ongeveer de helft van de provincie Limburg op het voorkomen van broedvogels is onderzocht wordt steeds duidelijker dat de Patrijs in Noord- en Midden-Limburg een algemene verschijning is. In de periode 1990 t/m 1993 werden in totaal 1985 territoria vastgesteld. Hiervan werden er 420 in de Kop van Limburg gevonden. Gezien de gevolgde inventarisatiemethodiek mag worden aangenomen dat een aanzienlijk deel van de territoria gemist wordt. Schols & Schepers (1991) schatten op basis van de trefkans van deze soort dat bij drie bezoeken ongeveer de helft van het aantal territoria gemist kan worden. Op grond hiervan bedraagt de populatie in Noord- en Midden Limburg waarschijnlijk 3500-4000 paar !

In 1993 werd een nieuw dichtheidsrecord gebroken. Van der Coelen & van Seggelen (1993) bliezen al de loftrompet voor aantallen van maximaal negen territoria per kilometerhok in het Zuidelijk Peelgebied in 1991. In 1992 wordt dit maximum in Midden-Limburg overtroffen door een kilometerhok met elf territoria (van Noorden, in prep.). Het maximale aantal in de kop van Limburg slaat echter alles. In een akkergebied met wat reliëf ten noorden van Arcen langs de

De meeste Limburgse Bonte Vliegenvangers blijken volgens de provinciale karteringen in de Kop van Limburg te zitten (foto: A. Zwaga)

Maas werd een kilometerhok gevonden met maar liefst 20 territoria (figuur 2). De teelten van aardappelen, bieten, mais, heesters en bomen lijken erg gunstig te zijn voor deze soort.

Verder werden in het grootschalige landbouwgebied bij Siebengewald hoge dichtheden vastgesteld (3 kilometerhokken met meer dan 10 territoria). Is de Patrijs zich aan het aanpassen aan de intensieve landbouw of worden er lokaal (illegaal) Patrijzen uitgezet? Het akkergebied ten noorden van Arcen herbergt niet alleen hoge dichtheden van de Patrijs, maar ook van de Gele Kwikstaart (19 territoria per kilometerhok) en van de Veldleeuwerik (20 territoria per kilometerhok). Andere goede akkervogelgebieden zijn het Wellsche Meer en de omgeving van Siebengewald. De Grauwe Gorzen die in de periode 1978-1983 in de omgeving van Siebengewald werden aangetroffen (SOVON, 1987) waren in 1993 helaas verdwenen.

Afsluiting

Met het afsluiten van de kartering 1993 is door de provincie Limburg een actueel overzicht van de broedvogels in Noord- en Midden-Limburg verkregen. Het belang van de verzamelde gegevens wordt in het Gouvernement vrijwel dagelijks onderkend. Het verkregen inzicht in het voorkomen, de ligging en de grootte van ornithologisch belangrijke gebieden wordt onder andere gebruikt voor het nieuwe streekplan Noord- en Midden-Limburg, om de ecologische hoofdstructuur nader uit te werken, om over bestemmingsplannen buitengebied te adviseren, om Milieu-effect-rapportages uit te voeren, bij allerlei lokatiekeuzen en ten behoeve van de aankoop van landbouw, bos- en natuurgebieden. Kortom het vormt een onmisbare ondersteuning van het provinciale ruimtelijke ordenings-, natuur- en milieubeleid.

Voor 1994 staat de inventarisatie van het Roerdal en omgeving op stapel. Verder wordt er gewerkt aan een nieuwe, sterk verbeterde, ornithologische waarderingsmethode voor het landelijk gebied.

Dankwoord

De broedvogelinventarisatie zou moeizaam zijn verlopen als de terreineigenaren onze karteerders de toe-

gang tot hun eigendommen geweigerd zouden hebben. De medewerking van deze mensen en instanties was zonder uitzondering erg coöperatief. Met name dienen hierbij Stichting het Limburgs Landschap, de Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer Regio Rivierenland en de heer van Loosbroek, de eigenaar van landgoed het Wellsche Meer bedankt te worden voor de verleende toestemming om hun terreinen te betreden.

De heer Driessen van de gemeente Bergen stelde gegevens over de Kokmeeuwen op de Bergerheide beschikbaar. De heren Erkens, Sijbers, Verpoort en Weekers leverden aanvullende gegevens over roofvogels in het studiegebied. Dank is natuurlijk ook verschuldigd aan Jan Erik Kikkert, Gerard Lubbers, Eddie Nieuwstraten, Ludy Verheggen, John Vereijken en Dick Visser. Zij maakten deel uit van het professionele, enthousiaste en zeer gemotiveerde inventarisatieteam. Carlo van Seggelen en Leo Spoomakers namen ieder één telgebied voor hun rekening. Ran Schols voorzag eerdere versies van dit artikel van commentaar.

Literatuur

- Buys J., 1992. De broedvogels van de Bergerheide in de periode 1989 tot en met 1991. *Limburgse Vogels* 3: 30-43.
- Coelen J. van der & C. van Seggelen, 1993. De broedvogels van het Zuidelijk Peelgebied. Avifaunakartering Limburg. Deelgebied II, 1991. Provincie Limburg, Hoofdgroep ROV, Bureau Landelijk Gebied, Maastricht.
- Heijnen T., F. Post & J. van der Winden, 1986. Avifaunaonderzoek Midden- en Oost-Brabant. Interimrapportage. PPD Noord-Brabant, 's Hertogenbosch.
- Hens P.A., 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking van die der aangrenzende gebieden. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks XV. Maastricht.
- Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen, 1985. Vogelinventarisatie, Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Wageningen/Zeist.
- Kooistra J., 1992. De Avifauna van de Hamert, 1988-1991. *Limburgse Vogels* 3: 69-78.
- Noorden B. van, (in prep.). De broedvogels van Midden-Limburg. Avifaunakartering Limburg. Deelgebied III, 1992. Provincie Limburg, Hoofdgroep ROV, Bureau Landelijk Gebied, Maastricht.
- Schols R. & F. Schepers, 1991. De broedvogels van het Noordelijk Peelgebied. Avifaunakartering Limburg. Deelgebied I, 1990. Provincie Limburg, Hoofdgroep ROV, Bureau Landelijk Gebied, Maastricht.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.
- Visser D., 1977. Broedvogelinventarisatie van de Kop van Limburg. Rapport Vogelwerkgroep Grote Rivieren.

Boena van Noorden, Provincie Limburg, Bureau Landelijk Gebied, Postbus 5700, 6202 MA Maastricht.

Bijzondere waarnemingen

Kleine vliegenvanger te Maria Hoop, september 1993

In de morgen van 4 september 1993 zag ik aan de zuidkant van het Annendaalderbos te Maria Hoop (gemeente Echt) onder in een struik een kleine zanger rondscharrelen. De vogel was druk doende met het zoeken naar insecten tussen de reeds afvallende bladeren. Het viel me op dat de vogel in het geheel niet schuw was, waardoor m'n aandacht getrokken werd. Op een gegeven moment zat de vogel aan de buitenkant van de struik met de voorkant naar mij toegekeerd. In één oogopslag viel me op dat ik hier niet met een gewone kleine zanger te doen had. De helder oranje keel en borst die ik zag deed me direkt terugdenken aan een waarneming welke ik in Westenschouwen (Zeeland) had gedaan. Daar zag ik op 3 september 1981 een paartje Kleine Vliegenvanger *Ficedula parva*. Omdat de vogel rustig bleef zitten kon ik hem goed determineren. Bij een nadere beschouwing bevestigden de witte staartvlekken, grijze kop, nek en wangen, lichte onderzijde en de opvallende oogring dat het hier om een mannetje Kleine Vliegenvanger ging.

Geïntrigeerd door deze waarneming en de constatering dat we deze vogel hier maar zelden zien, besloot ik me wat meer te verdiepen in de Kleine Vliegenvanger. Hiervoor werden tal van veldgidsen, naslagwerken en periodieke vogelbladen geraadpleegd.

Status in Nederland en Limburg

De status van deze vogel in Nederland is doortrekker in voor- en najaar in zeer klein aantal. Er zijn enkele broedgevallen in ons land bekend waarop verderop wordt teruggekomen. Uit recente gegevens blijkt de soort z'n broedgebied in westelijke richting uit te breiden.

De Limburgse status is dwaalgast. Voor zover mij bekend is de vogel hier slechts drie keer waargenomen. Een ex. op 8 augustus 1968 te Geulle, een vrouwtje op 16 augustus 1978 te Heerlen en een volwassen vrouwtje op 21 augustus 1978 te Roermond (Ganzevles *et al.*, 1985). Hens (1965) maakt geen melding van waarnemingen van Kleine Vliegenvangers in Limburg.

Een bijna Limburgse waarneming werd op 17 sep-

tember 1989 net over de grens bij Sittard gedaan (Jansen, 1991).

Voor de verspreiding in Europa zie figuur 1. De algemene trekrichting in het najaar vanuit centraal Europa is zuidoost om in Zuid- en Zuidoost-Azië te overwinteren. Vaak tijdens perioden met oostenwinden komen Kleine vliegenvangers op trek in West-Europa terecht.

Om een indruk te krijgen van de verdeling van de Kleine Vliegenvanger over de rest van Nederland ben ik de waarnemingen in de jaargangen 1963 tot en met 1993 van het Vogeljaar en de jaargangen 1989 tot en met 1993 van Dutch Birding nagegaan. Dit resulteerde in 106 vermeldingen van Kleine Vliegenvangers.

In negen van deze 106 vermeldingen werd melding gemaakt van een broedgeval. In 1935 en 1936 (plaats onbekend), 1967 in Haren, 1982 op Terschelling en in 1989 in het Haagse Bos (Het Vogeljaar 1963-1993). De Atlas van de Nederlandse Broedvogels (Teixeira, 1979) maakt melding van twee mogelijke broedgevallen in de periode 1973-1977. De Atlas van de Nederlandse Vogels (SOVON 1987) vermeldt een

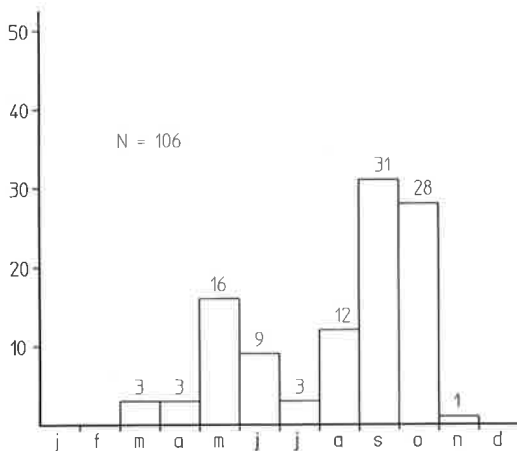
▨ Broedgebied → Algemene trekrichting

Figuur 1: Broedgebied en algemene trekrichting van de Kleine vliegenvanger in Europa

broedgeval te Overveen in 1983. Volgens opgave in Dutch Birding kwam de vogel in 1992 te Velp tot broeden en werd dit jaar een mogelijk broedgeval in Zeeuws-Vlaanderen gemeld.

In figuur 2 is de verdeling van de 106 waargenomen vogels per maand gepresenteerd. Uit deze figuur blijkt dat de Kleine vliegenvanger ruim twee keer zoveel in het najaar dan in het voorjaar wordt waargenomen. In de maanden september en oktober heeft men de grootste kans de vogel waar te nemen.

Door de waarnemingen goed te bekijken kwam ik tot enkele interessante conclusies. Zo blijkt dat, als we Nederland gelijk verdelen in een westelijk en oostelijk deel, de waarnemingen van het voorjaar nagenoeg gelijk verdeeld zijn over Oost- en West Nederland. In het najaar daarentegen wordt 80% van de Kleine vliegenvangers in het westen waargenomen en slechts 20% in het oosten. Men zou kunnen concluderen dat er bij de vogels in het najaar, al dan niet veroorzaakt door oostenwinden, een gestuwde trek optreedt waardoor ze vanuit het noord-oosten de kust zullen volgen. In het voorjaar lijkt een veel minder gestuwde trek op te treden. Vermoedelijk vliegen de vogels vanuit hun overwinteringsgebied (Zuid- en Zuidwest-Europa), rechtstreeks naar centraal Europa. De gelijke verdeling in het voorjaar tussen West- en Oost Nederland komt niet overeen met de gegevens in de Atlas van de Nederlandse Vogels (SOVON, 1987)

Figuur 2: Jaarverdeling van het aantal waargenomen Kleine vliegenvangers in 1963-1993 (bron: Anonymus a,b).

nl. dat het gros van de voorjaarswaarnemingen uit het binnenland komt.

Kijkend naar de verdeling over de geslachten, wat mogelijk was bij 40% van de waarnemingen in zowel het voor- als najaar, dan zijn ook enige verschillen te bespeuren. In het voorjaar betreft het 75% mannetjes en 25% vrouwtjes. In het najaar is dit respectievelijk 38% en 50% en nog 12% juvenielen. Het hogere percentage mannetjes in het voorjaar is mogelijk veroorzaakt door hun zangactiviteiten waardoor ze meer opvallen.

In dit artikel worden veel aannames gedaan en wordt gesproken over "het zou mogelijk zijn" waaruit blijkt dat nog lang niet alles van de Kleine Vliegenvanger bekend is. Misschien zet dit artikel anderen aan om meer naar de Kleine Vliegenvanger uit te kijken, want extra aandacht resulteert gewoonlijk in meer waarnemingen en inzicht. Dit blijkt ook uit de resultaten van het BSP-niet broedvogel project, waarbij in de jaren 1989 en 1990 respectievelijk 13 en 23 Kleine Vliegenvangers werden waargenomen (Hustings, 1991). Een redelijk hoog aantal vergeleken met de door mij verzamelde gegevens over de periode 1963-1993 waarin per jaar tussen de 0 en 8 ex. werden waargenomen.

Dankwoord

Bij deze wil ik Henk Swinkels bedanken voor het becommentariëren van dit artikel.

Literatuur

- Anonymus, a. Rubriek recente meldingen, Dutch Birding, jaargangen 1989-1993.
- Anonymus, b. Rubriek waarnemingen Het Vogeljaar, jaargangen 1963-1993.
- Ganzevles, W, F, Hustings, F, Schepers, W, Vergoossen & J. Ummels. 1985. Vogels in Limburg. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Hens, P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publ. nr. 15 Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Hustings, F. 1991. BSP-niet broedvogels in haartweede jaar, SOVON-Nieuws 4 (3): 9.
- Jansen, J.R. 1991. Kleine Vliegenvanger bij Tüddern. Limburgse Vogels 2 (1): 24.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Almelo.
- Teixeira R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. SOVON.

Paul Evers, Vlaskuilseweg 62, 6105 CP Maria Hoop

Opnieuw een Zeearend in Limburg

Tijdens de wintermaanden worden door ons regelmatig de Maasplassen tussen Roermond en Maaseik op de daar aanwezige vogels geïnventariseerd. Tijdens zo'n telling op 28 november 1993 bevonden wij ons tussen het Lateraalkanaal en de Maas ten westen van Roermond (kilometerhok 58-43-54). Op een plas bevonden zich op dat moment naar schatting 400 Kuifeenden, 50 Tafeleenden, enkele Wilde Eenden, 5 Futen en 10 Aalscholvers. Op een gegeven moment brak er paniek uit in deze groep vogels en vlogen zij nagenoeg gelijktijdig op. De eerste gedachte die opkwam was, dat de vogels mogelijk door een Slechtvalk werden opgejaagd. Maar een dergelijke vogel was nergens te bekennen. Na enige tijd vielen ons oog en verrekijker op een zeer grote roofvogel die inmiddels al, op een hoogte van ongeveer 50-100 m, de plas was overgestoken. De vogel werd, zoals ook veelvuldig bij Buizerds en andere roofvogels gebeurt, lastig gevallen door een Kraai.

De roofvogel was duidelijk vele malen groter dan de Kraai. De vleugelslag was vrij traag. Het was ons meteen duidelijk dat het hier om een onvolwassen Zeearend *Haliaeetus albicilla* ging. Deze determinatie werd mede ingegeven door de brede vleugels en vleugelbasis, de enorme vleugelspanwijdte, de sterk gevingerde vleugeltoppen en een vrij korte wigvormige staart. Het ontbreken van de, voor een volwassen vogel, typische witte staart wees erop dat het hier geen adulte Zeearend betrof. De exacte leeftijd kon helaas niet worden bepaald.

De vogel vloog traag naar het noordoosten, in de

richting van Horn en Buggenum en kon geruime tijd worden bekeken. Hierbij bleef de Kraai de vogel gedurende lange tijd lastig vallen.

Ganzevles *et al.* (1985) vermelden 16 waarnemingen van de Zeearend in Limburg. Verbeek (1990) maakt melding van nog twee waarnemingen van de Zeearend in Limburg na 1985 (16 dec. 1987 en 3 dec. 1989), zodat deze waarneming van 28 november 1993 de 19e voor onze provincie zou betekenen. Het merendeel van de waarnemingen heeft betrekking op de winterperiode en betreft overwegend onvolwassen vogels. Alleen de waarneming in maart 1943 betreft die van een adulte vogel te Swalmen.

Wellicht dat er in de toekomst Zeearenden in Limburg (kunnen) pleisteren of misschien zelfs overwinteren als voldoende rustige natuurontwikkelingsgebieden in het Maasplassengebied en langs de Grensmaas kunnen worden gerealiseerd. Voedsel is er in elk geval genoeg.

Literatuur

- Forsman, D. 1993, Roofvogels van Noordwest-Europa, Dutch Birding Vogelgids nr 2, GMB Uitgeverij.
 Ganzevles, W, F. Hustings, F. Schepers, W. Vergoossen & J. Ummels, 1985, Vogels in Limburg, Publicatie van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks 35, aII, 5-15, Maastricht.
 Verbeek, P. 1990, Zeearenden in Limburg. Limburgse Vogels 1 (1): 22-23.

*Henk Swinkels, Diergaarderstraat-zuid 39,
 6105 CA Maria Hoop*

Paul Evers, Vlaskuilseweg 62, 6105 CP Maria Hoop

Vogelwaarnemingen

Aflevering 2, augustus tot en met oktober 1993

In deze aflevering kan voor het eerst direct geput worden uit de stroom waarnemingen die binnen zijn gekomen op de inmiddels bekende schrijflijsten. Sinds de introductie van dit nieuwe formulier zijn er reeds honderden schrijflijsten met in totaal enkele duizenden waarnemingen ingestuurd. Het project loopt dus zeer voorspoedig! Ten behoeve van deze waarnemingenrubriek, die de maanden augustus tot en met oktober 1993 omvat, konden we gebruik maken van ca. 125 ingevulde schrijflijsten, aangevuld met nog een aantal "oude" BSP-formulieren. Ook deze keer moeten we vermelden dat helaas niet alle binnengekomen waarnemingen in deze rubriek kunnen worden genoemd. Daarvoor ontbreekt gewoonweg de ruimte. Wel proberen we bij interessante soorten zo compleet mogelijk te zijn (bv. Visarend, Rode Wouw, Duinpieper etc.). Bij andere soorten beperken we ons vaak tot een selectie of samenvatting van de gegevens. Natuurlijk zijn wel alle ingestuurde gegevens verwerkt en opgenomen in het Vogelarchief Limburg van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap en de Vogelwacht Limburg. We willen u erop wijzen dat de hier genoemde waarneemlocaties soms slechts globaal worden omschreven, aangezien we er naar streven om plaatsnamen te gebruiken die voor de meesten herkenbaar zijn. Vaak wordt daarom de dichtsbijzijnde dorpen of andere bekende plaatsen gebruikt. Ook kunnen niet bij alle waarnemingen steeds alle medewerkers genoemd worden, waarvoor onze excuses. Verder willen we op deze plaats natuurlijk alle waarnemers bedanken voor het insturen van zijn of haar gegevens. Tegelijkertijd vragen we iedereen, die nog (oude of recente) vogelwaarnemingen thuis heeft liggen en deze nog niet heeft doorgegeven, deze zo spoedig mogelijk via de schrijflijsten naar de Werkgroep Vogelarchief te sturen.

Augustus

Er waren twee waarnemingen van de **Kwak** deze maand: een vogel was aanwezig op Koningssteen (Thorn) op 1 augustus (SCP), en 1 exemplaar trok over Maastricht op 2 augustus (COJ). Op 4 augustus werd een trekkende **Zwarte Ooievaar** waargenomen over

Broekhuizervorst (JAE). Van de iets algemenere familiegenoot de **Ooievaar** kwam een waarneming binnen van een vogel trekkend over Nieuwstadt op 27 augustus (BRI). Een leuke waarneming betrof een groepje van 4 **Zomertalingen** te Oost-maarland op 18 augustus (LEM). Het totaal aantal gemelde **Wespendieven** was 14. In totaal werden deze maand 5 doortrekkende **Rode Wouwen** gezien, allen solitair. Van de **Zwarte wouw** bereikte ons maar één waarneming; op 5 augustus trok er een over Castenray (PAL). Verder werd er deze maand een 7-tal **Bruine kiekendieven** doorgegeven. De **Visarend** deed het goed met in totaal in augustus 7 exemplaren, allen solitair en vaak nabij de Maas. De gehele periode verbleven er **Slechtvalken** in de omgeving van Maasbracht (LIN) en op 21 augustus 1 exemplaar te Roosteren (SCP). Er werden 3 doortrekkende **Bontbekplevieren** gemeld, waarvan twee bij Itteren (LEM) en 1 ex. nabij de trektelpost de Groote Peel (SEC). Op 1 augustus werd nog een balsende **Kleine Plevier** waargenomen te Itteren (LEM). Bijzonder is de waarneming van een doortrekkende **Zilverplevier** te Itteren op 8 augustus (LEM). Een **Kluut** verbleef de gehele maand bij Itteren (LEM). Een groep van minstens 10 **Regenwulpen** trok op 4 augustus over Broekhuizervorst (JAE). De waarneming van een groepje van 4 juveniele **Dwergmeeuwen** nabij Meers op 6 augustus is eveneens de moeite van het vermelden waard (SCP). Het aantal waargenomen **Geelpootmeeuwen** bedroeg 13, op 1 exemplaar na allemaal in de omgeving van Tegelen (SCW). Op 17 augustus verbleef er een **Zwarte Stern** op de Koningssteen (KUR). Dat het met de **IJsvogel** goed gaat is te zien aan het aantal binnengekomen waarnemingen van deze schitterende soort; maar liefst 43 waarnemingen werden ingestuurd in de maand augustus. Dat de **Kuifleeuwerik** nog in Maastricht broedt bewijst een waarneming van een exemplaar aldaar op 3 augustus (COJ). Vanaf 7 tot en met 29 augustus verbleef er een albino **Huiszwaluw** in de buurt van Kanne (LEM, GAN). Van de **Duinpieper** werden in tegenstelling tot vorig jaar weer normale aantallen waargenomen, in totaal 16 exemplaren, met bijvoorbeeld 6 ex. over de telpost Geleen (SCL) en een groepje van 4 pleisterende vogels bij Itteren op 29 augustus (LEM). Een fraai mannetje **Blauwborst** op doortrek werd op 27 augustus in de oeverbegroeiing langs de Maas bij Meers gezien (BOO). De waar-

schijnlijk zeldzaamste waarneming van deze maand werd helaas net in België gedaan (Neerharen), hier bevond zich op 14 augustus een vogel met de kenmerken van een **Waterrietzanger** (MEX). Eind augustus zette een voor Limburgse begrippen zeer omvangrijke invasie van **Zwarte mezen** in. Zo werd op 29 augustus het eerste exemplaar over de telpost Geleen gemeld (SCL) en op diezelfde datum reeds meerdere groepen met in totaal maar liefst 75 exemplaren nabij de maasbocht te Steijl (SCW) en op 31 augustus 25 ex. bij Linne (KUR). Een **Taigaboombkruiper** was aanwezig in het Vijlenerbos op 28 augustus (JAE). In augustus werden in de gehele provincie groepjes **Kruisbekken** gemeld. Van de **Ortolaan** bereikte ons twee meldingen, 2 doortrekkende vogels over de telpost Grootte Peel op 14 augustus (SEC), en 1 exemplaar ter plaatse te Ifteren op 28 augustus (LEM).

September

In de loop van september namen de aantallen **Aal-scholvers** in het Maasdal weer flink toe. Een grote groep van ca. 400 ex. werd op 26 september waargenomen bij Ifteren (WOJ e.a.). Uit september ontvingen we maar twee meldingen van **Ooievaars**, namelijk op 4 en 18 september 1 trekkend bij Maria Hoop (REN). Op 4 en 5 september zaten al tot 400 **Grauwe Ganzen** bij de Clauscentrale, Maasbracht (LIN). Vrij laat in het seizoen nog werd er opmerkelijk sterke doortrek van **Wespendieven** gemeld zoals 18 exemplaren (meeste juveniel) op 18 september over de telpost Geleen (SCL

Visarend te Ifteren, september 1993 (foto: K. Lemmens)

e.a.) en 7 trekkend en 3 ex ter plaatse bij de telpost Deurnse Peel, Griendtsveen (ALA). De **Zwarte Wouw** blijft in het najaar, vergeleken met het voorjaar een zeer grote zeldzaamheid. G. Kurstjens zag 1 exemplaar rondhangen bij Ifteren op 10 september. Dit jaar was september blijkbaar geen goede maand voor doortrekkende **Rode Wouwen**, er kwamen namelijk slechts enkele meldingen binnen, te weten op 7 en 18 september steeds 1 ex. trekkend over de telpost Geleen (SCL e.a.) en 18 september 1 trekker bij Brunssum (QUA). Verspreid over de provincie kwamen meldingen binnen van pleisterende en overtrekkende **Bruine Kiekendieven** (in totaal 17 exemplaren). Een vrij groot aantal werd gemeld van de telpost Geleen met op 18 september in totaal 9 trekkers (SCL e.a.). De eerste melding dit najaar van een **Blauwe Kiekendief** kwam binnen op 21 september van de Hamert (PAL). Er waren behoorlijk veel meldingen van pleisterende of overtrekkende **Visarenden** zoals 1 t/m 11 september 1 ex. Clauscentrale, Maasbracht (CUO, LIN), op 4, 5, 12 en 18 september 2 ex. bij Ifteren (WOJ, LEM e.a.), op 5 september 2 vogels ter plaatse Maas, Geulle (DOL), 12 september 1 ex bij Roosteren/Maaseik (CUO), op 18 september in totaal 3 trekkers over de telpost Geleen (SCL e.a.), 1 ex bij Eijsden (REU), 2 trekkend en 1 ter plaatse bij de telpost Deurnse Peel, Griendtsveen (ALA), 24 september 1 trekkend langs Tegelen (SCW), 19 en 26 september 1 ex bij Ifteren (WOJ, LEM e.a.), 28 september 1 ex bij Brunssum (QUA), 29 september 1 ex. over Geleen (SCL e.a.) en 30 september 1 ex. bij Eigelshoven (SCA). Vanaf ongeveer half september kwam aardige trek van **Smellekens** op gang met op 17 september 1 trekker bij Ifteren (LEM), 18 en 29 september 1 ex over de telpost Geleen (SCL e.a.), 19 september 1 trekkend bij Tegelen (SCW) en 1 ex. bij Maria Hoop (REN), 21 september 1 ex bij de Hamert (PAL) en 24 september 1 ex. bij Pey/Echt. Bij Maasbracht verbleven de hele maand 2 adulte **Slechtvalken** (LIN). Leuk zijn de waarnemingen van 2 **Waterrallen** tussen 1 en 19 september bij Brunssum (QUA) en op 19 september 1 ex. bij Gulpen (WOJ e.a.). Een vroege groep van 72 **Kraanvogels** vloog op 30 september langs Maria Hoop (EVE). De langverbljvende **Kluut** van Ifteren werd in ieder geval nog tot en met 18 september waargenomen (WOJ, LEM e.a.). Bij Ifteren zaten op 11 september 3 **Bontbekplevieren**, op 19 en 20 september verbleef hier nog 1 ex. (LEM, DOL e.a.). Trekkende **Goudplevieren** vlogen op 4 september over de telpost Geleen (1 ex., SCL) en op 20 september langs Margraten (3 ex., NIJ). Voor Limburg bijzonder zijn de waarnemingen van

een **Zilverplevier** op 18 en 19 september bij Brunssum (QUA) en 28 september 1 trekkend over telpost Geleen (SCL). **Kleine Strandlopers** werden "slechts" op een paar plaatsen waargenomen namelijk op 9 september 1 ex. bij Brunssum (QUA) en bij Itteren op 11 september 8 ex., 17 september 3 ex., 12 september 1 ex. en 26 september 2 exemplaren (WOJ, LEM e.a.). Bij Broekhuizenvorst werd op 6 september ca. 200 **Kleine Mantelmeeuwen** waargenomen (PAL). **Geelpootmeeuwen** werden waargenomen op 3, 10 en 19 september 1 ex. bij Tegelen (SCW), 12 september 3 ex en 28 september 2 ex bij Oost Maarland (WOJ e.a.). Het lijkt erop dat de **Grote Mantelmeeuw** in Limburg de laatste jaren minder zeldzaam is geworden. Op 10 september zat een adult exemplaar bij de stuw van Belfeld (SCW). Over de Maas bij Tegelen werden op 12 september 5 trekkende **Zwarte Sterns** waargenomen (SCW). De trekteller van de telpost Geleen was zeer aangenaam verrast toen op 19 september een **Grote Pieper** luid roepend en op korte afstand de telpost passeerde (SCL). Doortrekkende **Duinpiepers** werden in september in heel behoorlijke aantallen opgemerkt zoals op 7 september 3 trekkend over de telpost Geleen (SCL e.a.) en 1 ex. over de telpost bij Maria Hoop (SWI), 10 september 2 ex. langs Maria Hoop (SWI), 14 september 1 trekkend over Geleen (SCL e.a.), 11 september 1 trekker over de telpost Deurnse Peel, Griendtsveen (ALA), 12 september 1 ex bij Itteren (WOJ e.a.), 18 september 1 trekkend langs Maria Hoop (REN), 19 september 2 ex. en 20 september 1 ex. bij Itteren (LEM) en 26 september 2 ex. trekkend bij Maria Hoop (EVE). Zover ons bekend werd in september maar een enkele **Roodkeelpieper** gemeld, namelijk op 18 september 1 ex. bij Herbricht B. (bij Itteren, WOJ e.a.). Twee vroege **Waterpiepers** zaten al op 29 september bij Itteren (LEM). Er werden diverse meldingen van doortrekkende **Paapjes** ontvangen. Een flink aantal van 13 exemplaren werd gezien bij Itteren op 18 september (WOJ e.a.). Op 4 september werd bij Maria Hoop een **Kleine Vliegenvanger** waargenomen, zoals u ook elders in dit blad kunt lezen (EVE). Deze melding heeft ons echter nog niet officieel via de schrijflijst bereikt! De invasie van **Zwarte Mezen** die eind augustus plotseling sterk op gang kwam werd in september door meer mensen opgemerkt zoals uit de volgende waarnemingen duidelijk wordt: 1 september 35 ex. en 6 september 20 ex. bij Thom (KUR), 4 september 17 trekkend over de telpost Geleen (SCL), 5 september 17 trekkend bij Itteren (LEM), 7 september 30 trekkend telpost Geleen (SCL e.a.), 12 september een groep van 35 ex. trekkend

langs Tegelen (SCW), 18 september 39 ex. telpost Geleen (SCL) en in totaal maar liefst 110 trekkend langs Steyl bij Tegelen (SCW), 26 september 36 ex bij Neerharen/Itteren (WOJ e.a.), 29 september 19 trekkend over Geleen (SCL e.a.) en 10 trekkend over de Grootte Peel (SEC). Dat **Buidelmezen** op trek niet alleen rivier- of beekdalen volgen maar ook gewoon "over land" vliegen bewijzen de waarnemingen op de trektelpost Geleen waar op 19 en 29 september overtrekkende exemplaren werden gehoord (SCL). Een vrij vroege **Keep** werd op 26 september bij Itteren waargenomen (WOJ e.a.) Bij Valkenburg werd een groep van 20 **Putters** waargenomen op 24 september (LEM). Volgens de berichten van onder andere trek-tellers was er op sommige dagen in september opvallend sterke trek van **Sijzen**. In september werden nog maar relatief bescheiden aantallen **Kruisbekken** doorgegeven zoals bijvoorbeeld 17 september 15 trekkend bij Itteren (LEM) en 29 september 11 trekkend over de Grootte Peel (SEC). We hebben echter het gevoel dat lang niet alle waarnemingen zijn doorgegeven, mogelijk omdat men inmiddels "gewend" is geraakt aan deze soort. De **IJsgors** is waarschijnlijk minder zeldzaam dan vaak wordt aangenomen. Mensen die bekend zijn met de onopvallende trekroep van deze soort konden ook dit najaar weer vanaf half september een aantal vogels noteren, zoals op 18 september en 28 september 1 trekkend over telpost Geleen (SCL e.a.), 18 september 2 ex over de telpost Deurnse Peel, Griendtsveen (ALA), 24 september 1 trekkend langs Tegelen (SCW) en 30 september 2 trekkend over de telpost Grootte Peel (SEC). In september werden nog enkele doortrekkende **Ortolanen** doorgegeven zoals 4 september 4 ex., 7 september 1 ex. en 19 september 2 exemplaren trekkend over de telpost Geleen (SCL e.a.) en op 20 september 1 ex. invallend bij Itteren (LEM).

Oktober

Een **Geoorde Fuut** dook op 30 oktober op bij Itteren (DOL, LEM). Op 1 oktober bevond zich langs de Maas bij Itteren een **Kleine Zilverreiger** (MEX), voor zover bekend is dit de eerste najaarswaarneming voor Limburg. Bij Swalmen zat op 10 oktober een **Ooievaar** (BOJ). De eerste **Kleine Zwanen** (10 ex.) zaten op de 23e bij Swalmen (SCA) en **Wilde Zwanen** (2 ex.) zaten op de 20e bij Thom (SCA). De grindgaten leverden al de eerste leuke eenden op, zoals een groep van 12 **Toppereenden** op de 24e te Itteren (DOL). **Eidereenden** werden waargenomen op de 10e te Ool (CUO) en bij Thom op de 25e (KUR) en de 31e

(CUO). De eerste **Brilduiker** zat op de 23e bij Thorn (KUR) en de eerste **Grote Zaagbek** liet zich bekijken op 18 oktober bij Roermond (CUO). Een vrouwtje **Grote Zeeëend** zat op de 31e te Thorn (CUO). Begin oktober werden nog enkele late doortrekkende **Wespendieven** gezien, zoals op 2 oktober over de Groote Peel (TIP) en op de 10e bij Griendtsveen (ALA, VEJ). In schril contrast met september werd in oktober een groot aantal **Rode Vrouwen** (uitsluitend trekkend) waargenomen, soms in kleine groepen, zoals op 1 oktober 1 ex. Nieuwenhagen (SCA e.a.) en 2 ex. Hulsberg (WOJ), op 4 oktober 1 ex. Mechelen (BEL), op 7 oktober 1 ex. Hulsberg (WOJ) en op de 16e 1 ex. over Geleen (SCL, BOO, e.a.) en 1 ex. over de Groote Peel (TIP). In de laatste week van oktober was er spraken van opvallend sterke doortrek. Op 23 oktober werden er 4 ex. waargenomen boven de Groote Peel (SEC), 3 ex. langs Geleen (SCL, BOO, ea), 2 ex. over Maria Hoop (REN, SWI, REJ), 1 ex bij Ifteren (DOL) en maar liefst 6 ex. bij Maasbracht (SCA). Op 24 oktober 4 ex. over de Groote Peel (SEC) en op de 27e nog 4 ex. over Maastricht (COJ, SCL, NOO). In oktober werden nog een 15-tal **Bruine Kiekendieven** en een 20-tal **Blauwe Kiekendieven** gezien. Knaller van de maand was toch wel een overtrekkende adulte **Steenarend** op 28 oktober in de Groote Peel (TIP). **Visarenden** werden nog steeds waargenomen in de eerste helft van oktober, zoals op 2 oktober trekkende vogels bij Griendtsveen (ALA, NOO) en bij Spekholzerheide (SCA), op de 7e 1 ex. trekkend te Peij (BRI), op de 9e 1 pleisterend in de Deurnsche Peel (LOO, TIM). Op 10 oktober (vogelteldag) werden pleisterende Visarenden gezien bij Meers (WOJ, WOP), bij Hunsel (HEI) en 1 trekkend exemplaar te Eygelshoven (SCA). Op 17 oktober bevond zich bij Oost-Maarland het laatste exemplaar (WOJ, WOP). De vaak hoog en snel overtrekkende **Smellekens** werden vooral regelmatig opgemerkt op de telposten, zoals te Geleen: op 2, 16 en 17 oktober, resp. 1, 3 en 2 ex. (SCL, BOO, e.a.), de Groote Peel (TIP): 2, 15, 16 en 19 oktober, resp. 1, 2, 1 en 1 ex. (SEC, TIP) en te Griendtsveen: 9 en 10 oktober resp. 3 en 1 ex. (ALA, VEJ). Buiten deze lokaties werden Smellekens opgemerkt op 2 oktober, 1 pleisterend en 2 ex. over Steyl (MAP), 7 oktober 2 ex. over Hulsberg (WOJ), 11 oktober 1 ex. over Lottum (PAL) en 1 ex. over Steyl (SCW). Pleisterende vogels zaten op 21 en 22 oktober bij de Haeselaar (BRI), op 29 oktober bij Maria Hoop (SWI) en op 31 oktober bij Schinveld en bij Treebeek (BRI). Gedurende de gehele maand zaten er 2 **Slechtvalken** te Maasbracht (LIN, KUR). Op de 3e werd een

trekkend exemplaar gezien te Maria Hoop (REN, SWI, REJ). Op de 31e zat ook een Slechtvalk bij Ohé en Laak (CUO). Op vele plaatsen werden in oktober **Kraanvogels** gezien, in totaal meer dan 2000 ex.. Op 9 oktober 4 ex. over de Groote Peel (DOE), 10 oktober 42 ex. over Dieteren (ROJ, JEN), 15 oktober 5 ex. over Nederweert (DOE), 18 oktober een groep s'avonds over Cadier en Keer (NIJ), op 19 oktober een grote groep over Eygelshoven (SCA), 6 ex. over de Groote Peel (TIP) en 37 ex. over Sint-Geertruid (VER), 21 oktober 21 ex. pleisterend te Bocholtz (SCA). Veruit de meeste kranen trokken over in het weekend van 23 en 24 oktober. Op de 23e 250 exemplaren over Belfeld (BOC), 70 ex. over Haanrade (SCA), 65 ex. over Hulsberg (WOJ), 100 ex. over Maria Hoop (BOT), 94 ex. over Griendtsveen (ALA, BRD) en 8 ex. over Maria Hoop (REN, REJ, SWI) en dezelfde 8 vogels ca. 20 minuten later over Geleen (SCL, BOO, ea). Op 24 oktober vlogen 350 ex. over Hulsberg (WOJ) en later dezelfde groep over Cadier en Keer (NIJ), 39 ex. over Maria Hoop (REN, REJ, EVE, ROJ), 200 ex. over Herkenbosch (LNA), 257 ex. over Rijkholt (GAN). Op 25 oktober 6 pleisterend bij De Banen, Nederweert (LOV), op de 26 oktober 40 ex. over Maria Hoop (BRI). Op 31 oktober werden weer meerdere groepen gezien, zoals ca. 200 ex. s' avonds over de Haeselaar Echt (LAH), 50 ex. over Munstergeleen (P. Lummen, SCL) en een zeer grote groep over Geulle (GAN). **Zilverplevieren** werden op 2 oktober trekkend gezien te Griendtsveen (ALA, NOO) en op de 3e pleisterend bij Nederweert (DOE). Een **Bokje** verbleef van 24 tot 31 oktober bij Brunssum (QUA) en op de 28e te Griendtsveen (ALA, BRD, e.a.). Op de 31e werden 6 Bokjes bij Neerharen waargenomen (WOJ, LEM). Ten noorden van Maastricht werd op 20 oktober een **Houtsnip** gezien (COJ) en op de 31e zat er ook een bij Maasbracht (LIN). Een **Zwarte Ruiter** trok over de Groote Peel op de 15e (SEC). **Geelpootmeeuwen** bevonden zich op bekende plaatsen, zoals te Steyl op 1 en 23 oktober (SCW, MAP) en op de 3e bij de stuw van Belfeld (SCW). In Zuid-Limburg verbleven vogels te Oost-Maarland: in de eerste helft van oktober 2 ex. (WOJ, WOP, LEM) en op 17 oktober 6 ex. te Oost-Maarland (WOJ, WOP). Bij Ifteren zat 1 exemplaar op de 20e en 23e (COJ, LEM) en bij de sluis van Ternaaien zat een vogel op de 23e (STK). Het aantal **Grote Mantelmeeuwen** neemt de laatste jaren toe, getuige de volgende waarnemingen: 4, 29 en 30 oktober 1 ex. en op 25 oktober 2 ex. stuw Belfeld (SCW). Bij Maastricht verbleef op de 18e eveneens een exemplaar (COW, COB, e.a.). Een albino **Turkse Tortel**

vloog op 6 oktober over Maria Hoop (SWI). Late **Tortelduiven** waren er op 3 oktober (2 ex.) bij Valkenburg (SNE) en op de 9e bij Tegelen (SCW). Een vrij late **Gierzwaluw** werd waargenomen op 6 oktober bij Maria Hoop (SWI). **Kuifleeuweriken** werden waargenomen op 2 oktober te Asten (TIP), op 10 oktober een overvliegend ex. over de telpost Geleen (SCL, BOO, e.a.) en op 27 oktober 2 ex. bij Nederweert (DOE). Bij Hulsberg werd een overtrekkende **Strandleeuwerik** geclaimd op 7 oktober (WOJ). De laatste zwaluwen verlieten ons ook weer, enkele late zijn: **Oeverzwaluwen** op 6 oktober 3 ex. trekkend over Cadier en Keer (NIJ), **Boerenzwaluwen** op 23 oktober 2 ex. Maria Hoop (REN, REJ, BRI), 27 oktober 1 ex. en 30 oktober 2 ex. over Geleen (SCL, BOO, e.a.) en 1 trekkend over Maastricht op de 31e (COW, COB, e.a.) en **Huiszwaluwen** op 16 oktober 3 ex. over de Groote Peel (TIP). Een **Duinpieper** trok op 1 oktober nog over Maria Hoop (SWI). Over Ifteren vloog op 9 oktober een **Roodkeelpieper** (LEM). De laatste trekkende **Gele Kwikstaarten** werden gemeld op de 6e 1 ex. Ifteren (LEM) en de 10e 2 ex. Groote Peel (TIP). **Beflijsters** werden alleen opgemerkt in de Groote Peel, 2 trekkend op 17 oktober en op 18 oktober 1 ex. pleisterend (TIP). Twee **Baardmannetjes** trokken op de 16e over de Groote Peel (TIP). In oktober werden in totaal ca 180 **Zwarte Mezen** doorgegevens op schrijflijsten. Trekkende **Buidelmezen** werden begin oktober op de volgende plaatsen gezien: 2 oktober 3 ex. trekkend Ifteren (LEM, DOL), 5 oktober 2 ex. trekkend Oost-Maarland (LEM), 9 oktober 1 ex. trekkend telpost Geleen (SCL, BOO, e.a.), 10 oktober 2 ex. trekkend telpost Geleen (SCL, BOO, e.a.). **Klapsteksters** werden gemeld bij Griendtsveen vanaf 2 oktober 1 ex. pleisterend (ALA, NOO, BRD, e.a.) en op 9 oktober een trekkend ex. (ALA). Verder zaten er exemplaren op de Meinweg op 20 oktober (KUR), bij Liessel op de 23e (COM), op 24 oktober op de Hamert (PAL) en in de Groote Peel op 28 oktober (TIP). Een **Raaf** verbleef op 23 oktober bij de Haeselaar te Koningsbosch (BRI). Zo'n 35 **Europese Kanaries** werden er in oktober gemeld (meestal overtrekkende vogels) een vrij grote groep (10 ex.) zat op 7 oktober bij Maastricht (COJ). Een enorme groep van 3000 **Sijen** trok op 16 oktober over de telpost bij Maria Hoop, hetgeen een spectaculair gezicht moet zijn geweest

(REJ). Een trekkende **Frater** vloog op de 21e over de Groote Peel (TIP). Ook de **Grote Kruisbekken** die in de Groote Peel werden gezien waren zeer de moeite waard (TIP), overvliegende vogels werden gezien op 20, 21, 25, 26 en 28 oktober (respectievelijk 3, 3, 1, 2 en 4 ex.) en op de 28e pleisterde hier een vogel. **IJsgorzen** deden het opvallend goed in oktober, veruit de meeste vogels werden opgemerkt op de trekteleposten, zoals bij Griendtsveen (alleen overtrekkend): 8 en 9 oktober 1 ex. (ALA), 10 oktober 1 ex. (ALA, VEJ) en op de 28 oktober 2 ex. (ALA, BRD, e.a.), in de Groote Peel 16 oktober 1 pleisterend (LOO, TIM), 19, 25 en 29 oktober telkens 1 ex. trekkend aldaar (TIP), op de 26e 1 pleisterend (TIP) en op 30 oktober nog 1 ex. trekkend (LOO, TIM) en bij Geleen: 16 oktober 2 ex. trekkend (SCP, LEM, e.a.). Ook werd er een trekkende IJsgors gemeld te Ifteren op 2 oktober (LEM, DOL). Oktober leverde ook verrassend genoeg enkele trekkende **Sneeuwgorzen** op, zoals 1 ex. over Hulsberg op 7 oktober (WOJ) en op 28 oktober bij Valkenburg 2 keer 1 ex. overtrekkend (LEM). Een **Ortolaan** pleisterde op de 2 oktober nog te Ifteren (DOL). Een mogelijke **Dwerggors** werd op de 22e waargenomen te Ifteren (LEM). Over de telpost Geleen vlogen op 7 en 10 oktober **Grauwe Gorzen** (SCL).

Waarnemerscodes

ALA: H. Alards, BEL: M. Berlijn, BOC: W. Bonten, BOJ: J. Boeren, BOO: J. Boonstra, BOT: J. Bontemps, BRD: B. Bronswijk, BRI: F. van den Brink, COB: J. Cobben, COJ: J. van der Coelen, COM: G. Compier, COW: W. van der Coelen, CUO: T. Cuypers, DOE: J. Doensen, DOL: M. Dolmans, EVE: P. Evers, GAN: W. Ganzevles, HEI: J. Heijkers, JAE: J. Jansen, KUR: G. Kurstjens, LAH: H. Laugs, LEM: K. Lemmens, LIN: F. Linsen, LOO: J. van de Loo, P. Lummen, MEX: T. Meex, NIJ: P. Nijskens, NOO: B. van Noorden, PAL: P. Palmen, QUA: J. Quaedackers, REJ: J. Reneerkens, REN: N. Reneerkens, REU: H. Reumers, SCA: N. Schaafstra, SCL: R. Schols, SCP: F. Schepers, SCW: W. Scheres, SEC: C. van Seggelen, SNE: H. Snellings, SWI: H. Swinkels, TIM: J. Timmermans, TIP: P. van Tilburg, VEJ: J. Vereijken, VER: W. Vergoossen, WOJ: J. Wouters, WOP: P. Wouters.

*Ran Schols, Karel Lemmens, Max Berlijn, Werkgroep Vogelarchieff,
p/a. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882, 6200 AW Maastricht.*

Coördinatie projecten en soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Broedvogel Monitoring Project (BMP)

SOVON, t.a.v. A.J. van Dijk, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen. Tel. 08895-43753.

Bijzondere Soorten Project (BSP)

District Noord-Limburg:
vacant

District Zuid-Limburg:
G. Kurstjens, Kapelaan Goossenstraat 16, 6101 CZ Echt, Tel. 04754-87678
of: Antwoordnummer 2505, 6573 ZH Beek-Ubbergen. Tel. 08895-43753.

Punt Transect Tellingen (PTT)

SOVON, t.a.v. W. Hagemeijer (adres: zie boven).

Trektellingen

LWVT, coördinator Zuid-Nederland:
C. van Seggelen, Nieuwendijk 101, 5712 EL Someren-Eind.

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg:
T. Cuijpers, Wilhelminalaan 26, 6107 AK Stevensweert. Tel. 04755-1579.

Bekentellingen Zuid-Limburg

F. Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard.
Tel. 046-528863.

Dwaalgasten en zeldzaamheden (DBA/CDNA)

Inlichtingen, contactpersoon:
M. Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen, Vaals. Tel. 04455-2511

Werkgroep Vogelarchief

Waarnemingen insturen naar:
Natuurhistorisch Genootschap,
Werkgroep Vogelarchief,
Postbus 882, 6200 AW Maastricht
Informatie: R. Schols, Dr. Nolenslaan 85-I,
6136 GK Sittard. 046-527892

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciale coördinator: H. Gillissen, Schuttendaal 23, 6228 KC Maastricht. Tel. 043-619597.

Coördinator Noord-Limburg: M. Schols, Zellersacker 13-08, 6546 HD Nijmegen. Tel. 080-785444.

Coördinator Midden-Limburg: J. Leunissen, p/a. Stichting IKL, Postbus 154, 6040 AD Roermond. Tel. 04750-31200.

Coördinator Zuid-Limburg: F. Blezer, p/a. Stichting IKL, Postbus 154, 6040 AD Roermond. Tel. 04750-31200.

Oeverzwaluw

Coördinator Limburg:

J. Willems, Bellenkampweg 57, 6438 KE Oirsbeek. Tel. 04492-2607.

Huiszwaluw

Coördinatoren Limburg:
W. Hamers & S. Holka, Postbus 5038, 6401 GA Heerlen. Tel. 045-216615.

Boerenzwaluw en Gierzwaluw

SOVON, t.a.v. M. Bakker (adres: zie boven).

Ortolaan

Boena van Noorden, Maassingel 144, 5751 VS Deurne. Tel. 04930-20189.

Roek

Kolonietellingen:

J. Ummels, Essendijk 15, 6243 BH Geulle. Tel. 043-645606.

Aalscholver

Slaapplaatstellingen:

F. Schepers (adres: zie boven).

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 4, nummer 4, december 1993

Redactioneel

85 Een nieuw jaar, een nieuwe wind, nieuwe vogels (*Redactie*)

Artikelen

86 Nationale vogelteldag 1993 - De Limburgse resultaten (*Frans Schepers & Hub Gilissen*)

91 Acht jaar broedvogelmonitoring te Montfort (*Jan Boeren & Piet Beckers*)

96 Provinciale broedvogelkartering in de Kop van Limburg in 1993 (*Boena van Noorden*)

Mededelingen Vogelstudiegroep

95 Vogelstudiegroep opnieuw opgestart (*Huib Gilissen*)

Bijzondere waarnemingen

105 Kleine vliegenvanger te Maria Hoop, september 1993 (*Paul Evers*)

107 Opnieuw een Zearend in Limburg (*Henk Swinkels & Paul Evers*)

Vogelwaarnemingen

108 Aflevering 2, augustus tot en met oktober 1993 (*Ran Schols, Karel Lemmens, Max Berlijn*)